

ارائه چارچوب تقنینی مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع کشور با تأکید بر تجربیات جهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:
۱۴۰۳/۸/۲۲

شماره مسلسل: ۲۰۲۳۶
کد موضوعی: ۲۵۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

ارائه چارچوب تقنینی مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع کشور با تأکید بر تجربیات جهانی

نوع گزارش: طرح / لایحه □ ، نظارتی □ ، راهبردی ■

نام دفتر:

مطالعات زیربنایی (گروه محیط زیست)

مدیر مطالعه:

الهه سلیمانی مورچه‌خورتی

تهیه و تدوین کنندگان:

حمیدرضا افرندسرخنی، مسعود رضائی (گروه محیط زیست)

ناظران علمی:

محمدحسن معادی رودسری، الهه سلیمانی مورچه‌خورتی، محمدتقی فیاضی

ناظر علمی خارج از مرکز:

مهرداد اکبری‌ان (معاون دفتر حفاظت و حمایت منابع طبیعی سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور)

اظهار نظر کننده:

محسن بابایی (گروه کشاورزی)

ویراستار ادبی:

زهرا عطاردی

گرافیک و صفحه‌آرایی:

آذر مهمان‌نواز نوروزمحل

واژه‌های کلیدی:

۱. آتش‌سوزی
۲. جنگل
۳. مرتع
۴. قانون

تاریخ شروع:

۱۴۰۳/۰۲/۲۰

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۹
۲. پیشینه پژوهش.....	۱۰
۳. بررسی وضعیت آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع کشور.....	۱۳
۴. بررسی تطبیقی تقنینی کشورهای جهان در حوزه مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع.....	۱۴
۵. جمع‌بندی و پیشنهادها.....	۲۸
منابع و مأخذ.....	۳۳

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. نمودار تعداد و مساحت آتش‌سوزی‌های جنگلی و مرتعی در ایران طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲.....	۱۴
شکل ۲. نقشه بیوم‌های زمینی جهان و موقعیت کشورهای مورد مطالعه.....	۱۶

فهرست جداول

جدول ۱. پیشینه تقنینی در خصوص آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع.....	۱۰
جدول ۲. مواد قانونی مرتبط با آتش‌سوزی در قوانین جنگل و مرتع فرانسه، ترکیه و آفریقای جنوبی.....	۱۸
جدول ۳. محورها و زیرمحورهای اصلی حمایت در برابر آتش‌سوزی جنگل‌ها در قوانین کشورهای مختلف.....	۱۹
جدول ۴. بررسی تطبیقی قوانین کشورهای مختلف در خصوص آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع.....	۲۱
جدول ۵. چارچوب تقنینی مقابله با آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع.....	۲۹

ارائه چارچوب تقنینی مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع کشور با تأکید بر تجربیات جهانی

چکیده

آتش‌سوزی طی سالیان اخیر یکی از عوامل اصلی تخریب جنگل‌ها و مراتع در سطح جهان و ایران بوده که پیامدها و خسارات جدی نظیر تهدید تنوع زیستی و تشدید تغییرات اقلیمی را به همراه داشته است. تحلیل یک دهه اخیر آتش‌سوزی‌های رخ داده در کشور نشان می‌دهد که به ترتیب ۵٪، ۵٪ و ۹۰٪ آتش‌سوزی‌های رخ داده به عوامل طبیعی، عوامل انسانی عمدی و عوامل انسانی غیر عمدی منتسب می‌شود. بررسی پیشینه تقنینی در این حوزه نشان می‌دهد که هر چند قانونگذار در قوانین مختلفی نظیر قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، قانون شکار و صید، قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی، قانون هوای پاک و قانون مجازات اسلامی سعی کرده نسبت به مدیریت و مقابله با آتش‌سوزی‌های جنگل‌ها و مراتع قواعدی پیش‌بینی کند، اما احکام مورد نظر فاقد جامعیت لازم و کافی بوده است. روند افزایشی چند دهه اخیر آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع و تحمیل خسارات فراوان به کشور، گواهی بر این مدعاست. مطالعه تطبیقی قوانین کشورهای ایران، فرانسه، ترکیه و آفریقای جنوبی نشان می‌دهد که در مجموع می‌توان موضوعات تقنینی مقابله با آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع را در ۳ محور اصلی شامل اقدامات قبل از آتش‌سوزی، اقدامات حین آتش‌سوزی و اقدامات پس از اطفای حریق طبقه‌بندی کرد. در گزارش حاضر سعی شده است قوانین مرتبط کشورهای آفریقای جنوبی، ترکیه و فرانسه حول محورهای فوق با قوانین مرتبط ایران مورد مقایسه قرار گرفته و براساس آن یک چارچوب تقنینی پیشنهادی برای مدیریت و مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع کشور ارائه شود.

بیان / شرح مسئله

طی سالیان اخیر هر چند اقدامات متعددی جهت مقابله با آتش سوزی‌های جنگل‌ها و مراتع به انجام رسیده، اما مقابله با آتش سوزی دارای ابعاد مختلف فنی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است و سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور در کنار سازمان حفاظت محیط زیست به تنهایی نمی‌توانند از عهده انجام تمام عملیات حفاظتی، حمایتی و اطفای آتش سوزی جنگل‌ها و مراتع بر بیایند. بررسی پیشینه تقنینی در این حوزه نشان می‌دهد که هر چند قانونگذار در قوانین مختلفی نظیر قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، قانون شکار و صید، قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی، قانون هوای پاک و قانون مجازات اسلامی سعی کرده است نسبت به مدیریت و مقابله با آتش سوزی‌های جنگل‌ها و مراتع ضوابطی تعیین کند، اما کماکان احساس می‌شود، در بسیاری از موضوعات خلأهای قانونی وجود دارد. لذا، نظر به گذشت بیش از ۵۷ سال از تصویب قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع به‌عنوان قانون مادر در این حوزه، وجود تجارب مفید در برخی کشورها در زمینه مقابله با آتش سوزی جنگل‌ها و مراتع و همچنین پدیدار شدن مسائل نوظهور تأثیرگذار بر مدیریت عرصه‌های منابع طبیعی نظیر تغییر اقلیم ضرورت ارائه چارچوب تقنینی برای مدیریت و مقابله با آتش سوزی جنگل‌ها و مراتع با استفاده از تجربیات جهانی، بیش از پیش احساس می‌شود.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

تحلیل مفهومی قوانین کشورهای آفریقای جنوبی، ترکیه و فرانسه بیانگر آن است که در مجموع می‌توان مفاهیم و مقوله‌های تقنینی مقابله با آتش سوزی را در ۳ محور اصلی شامل اقدامات قبل از آتش سوزی به‌همراه جرائم و مجازات‌ها، اقدامات حین آتش سوزی و اقدامات پس از اطفای حریق طبقه‌بندی کرد که البته ۳ محور اول یعنی اقدامات قبل، حین و بعد از اطفای حریق خود نیز به تعدادی زیرمحورها قابل تقسیم هستند که در جدول ذیل ارائه شده‌اند.

محور	زیرمحور	توضیح
اقدامات قبل از آتش سوزی	تعیین مناطق پرخطر و رتبه‌بندی خطر آتش سوزی	فرایندها و روندهای قانونی شناسایی آن دسته از عرصه‌های جنگلی و مرتعی که نرخ وقوع آتش سوزی در آنها بیشتر از مناطق دیگر بوده و استقرار امکاناتی نظیر سامانه‌های پیش‌بینی و رتبه‌بندی ریسک و خطر آتش سوزی شامل زمان وقوع احتمالی آتش، مخابره و اطلاع‌رسانی وقوع آتش، شدت آتش، جهت و مسیر آتش و ...
	انجمن‌های حمایت در برابر آتش	سازوکارهای ایجاد انجمن‌های حمایت در برابر آتش به‌منظور پیش‌بینی، پیشگیری و اقداماتی نظیر پاک‌تراشی و حفظ وضعیت پاک‌تراشی و همچنین مدیریت و اطفای حریق.
	پاک‌سازی	پاک‌سازی مقطوعات چوبی پس از عملیات برداشت چوب در عرصه جنگل‌ها و درخت‌زارها.
	پاک‌تراشی، آتش‌بر، استفاده از آتش کنترل شده پیشگیرانه	حذف زیست‌توده قابل اشتعال در مناطق و محدوده‌های جنگلی در معرض خطر آتش، احداث آتش‌بر و استفاده از آتش کنترل شده به‌منظور عاری ساختن پوشش گیاهی در آتش‌برها با هدف جلوگیری از شروع و گسترش آتش.
	محدودیت‌ها، مقررات و اقدامات پیشگیرانه و مجازات‌ها	محدودیت‌ها، مقررات و اقدامات پیشگیرانه با هدف پیشگیری از شروع آتش. شامل اعمالی در زمینه آتش سوزی جنگل‌ها که در قوانین جنگل کشورهای مورد مطالعه جرم‌انگاری شده و برای آنها مجازات پیش‌بینی شده است.

توضیح	زیر محور	محور
تعیین سازمان‌های مسئول هنگام مبارزه با آتش و چگونگی تأمین تجهیزات و ادوات مقابله با آتش.	متولی مبارزه با آتش و تأمین تجهیزات	اقدامات حین آتش‌سوزی
اجازه برخی دخالت‌ها نظیر حق عبور و ارتفاق برقرار و از پیش تعیین شده و یا اختیارات اضطراری در اراضی خصوصی و عمومی به منظور استفاده سازمان‌های مسئول هنگام مبارزه با آتش.	حق عبور، ارتفاق، تصرف، مداخله	
روش‌های (تکنیک‌ها و تاکتیک‌های) مختلف مبارزه با آتش و استفاده از آتش متقابل هنگام مبارزه با آتش.	مبارزه با آتش و استفاده از آتش متقابل (آتش تجویز شده)	
استفاده از توان نیروی مردمی در عملیات اطفای حریق.	استفاده از نیروی مردمی در عملیات اطفای حریق	اقدامات پس از آتش‌سوزی
ممنوعیت‌های مقرر شده پس از اطفای آتش یا خاموش شدن آن و همچنین ارزیابی، بازبینی و تهیه گزارش درباره نحوه عملیات اطفای حریق و مسائل پیش آمده در هنگام اجرای آن.	ممنوعیت‌ها، ارزیابی و بازبینی	
وظایف سازمان‌های متولی جنگل و دیگر سازمان‌های مربوطه در زمینه اقدامات اصلاحی و بهداشتی پس از خاموش شدن آتش.	اقدامات اصلاحی و بهداشتی	
پس از اطفای آتش در جنگل یا خاموش شدن آن لازم است عرصه‌های مدمه‌دیده احیا شده تا از نظر پوشش گیاهی به وضعیتی که قبل از وقوع آتش‌سوزی داشته‌اند نزدیک شوند.	احیا و بازجنگل‌کاری	
پس از اتمام عملیات اطفای حریق لازم است خسارات مالی و جانی وارد شده به اعیان، عرصه‌ها، املاک و اشخاص در اثر آتش‌سوزی جبران شده و همچنین پاداش‌ها و مشوق‌هایی برای افراد دخیل در عملیات یاد شده تخصیص یابد.	مشوق‌ها، جبران خسارت و پرداخت غرامت	

پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

بر اساس مطالعه تطبیقی صورت گرفته پیشنهاد‌های تقنینی مقابله با آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع که برگرفته از صرفاً تحلیل قوانین موضوعه کشورهای ایران، فرانسه، ترکیه و آفریقای جنوبی است در گزارش حاضر ارائه شده که به‌طور خلاصه به موارد زیر اشاره می‌شود:

■ پهنه‌بندی مناطق دارای خطر آتش‌سوزی، ایجاد یک سامانه رتبه‌بندی ریسک و خطر آتش‌سوزی، مخابره نظام‌مند و مستمر هشدار آتش‌سوزی،

■ مطالعه، تدوین و تصویب طرح‌های مقابله با آتش‌سوزی با ملاحظه کلیه تجهیزات پایش و اطفای حریق،

■ الزام کلیه دستگاه‌های مرتبط نظیر وزارت نیرو، وزارت نفت، وزارت راه و شهرسازی نسبت به پاک‌سازی، پاک‌تراشی و حفظ وضعیت پاک‌تراشی شده،

■ تعیین ضوابط حریم اعم از شعاع استقرار کاربری‌های مختلف (نظیر تجاری، کشاورزی، صنعتی و مسکونی) در مجاورت جنگل‌ها،

■ ایجاد آتش‌بر در مناطق دارای خطر آتش‌سوزی به‌منظور کاهش گیاهان قابل اشتعال با هدف کم کردن احتمال آتش‌سوزی و محدود کردن انتشار آتش‌سوزی‌ها،

■ ایجاد انجمن‌های حمایت در برابر آتش متشکل از مجریان طرح‌های جنگل‌داری و مرتع‌داری و ایجاد شرکت‌های تخصصی مبارزه با آتش با استفاده از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد محیط زیستی و بسیج مردمی،

■ انجام عملیات اصلاحی، بهداشتی در اراضی سوخته جنگلی و مرتعی شامل برداشت و حذف درختان سوخته، نیم‌سوخته و ضعیف شده و

خروج آن از عرصه یا تبدیل آن به زغال به منظور آماده‌سازی عرصه‌ها برای بازسازی سرزمین و احیا از طریق باز جنگل کاری و استقرار گونه‌های قبلی یا جنگل کاری با گونه‌های مقاوم به آتش،
اصلاح جریمه متناسب ضمن توجه به وضعیت معیشتی دام‌داران ایرانی در صورت تخطی از ممنوعیت‌های چرای دام پس از آتش‌سوزی.

۱. مقدمه

جنگل‌ها و مراتع با اختلالات بسیاری مواجه هستند که می‌تواند بر سلامت و شادابی آنها تأثیر منفی گذاشته و توانایی آنها را برای ارائه طیف کاملی از کالاها و خدمات زیست‌بوم کاهش دهد. در سالیان اخیر، آب‌وهوای جهانی به سمت خشک‌سالی‌های شدیدتر و در نتیجه اقلیم مساعدتر برای آتش‌سوزی در گذار بوده و وقوع آتش‌سوزی در برخی مناطق به دلیل اثرات مستقیم تغییرات اقلیمی بر فعل و انفعالات پیچیده بین آب‌وهوا، پوشش گیاهی، حجم مواد سوختنی انباشته شده و رطوبت مواد سوختنی در کنار فعالیت‌های ناپایدار کننده انسانی رو به افزایش است. از این رو، در بسیاری از بیوم‌های جنگلی، خطر آتش‌سوزی، شدت آتش‌سوزی و مساحت سوختگی سالیانه نیز در حال افزایش است [۱]. در واکنش به موارد یاد شده سازمان غذا و کشاورزی ملل متحد (فائو) راهنمایی برای پیش‌نویس‌های ملی مدیریت آتش بر اساس دستورالعمل‌های داوطلبانه منتشر کرده است. بر این اساس آتش‌سوزی در پوشش گیاهی، جنگل‌ها، درخت‌زارها و مراتع تهدیدی عمده و مستمر برای زندگی، سلامت و معیشت انسان، توسعه اقتصادی و محیط زیست است. برآورد جهانی فائو از مساحت زمین‌های متأثر از آتش‌سوزی در سال ۲۰۰۰، حدود ۳۵۰ میلیون هکتار بود که بیشتر آن شامل جنگل و درخت‌زارهاست. البته منطقه سوخته همیشه منعکس‌کننده خسارت نیست، چراکه عمده آتش‌سوزی‌ها در مناطق وسیعی از علف‌زارها، مراتع مشجر و جنگل‌های تَنُک حادث می‌شود [۲]. همین بررسی اجمالی تأکید کرد که مردم عامل اصلی آتش‌سوزی در هر منطقه هستند. در مجموع شایع‌ترین علل آتش‌سوزی جنگل‌ها عبارتند از: پاک‌تراشی زمین به ویژه برای تغییر کشت، سایر فعالیت‌های کشاورزی و نگهداری از مراتع برای چرای دام، برداشت محصولات غیر چوبی جنگل، توسعه صنعتی، اسکان مجدد، شکار، سهل‌انگاری و آتش‌زدن [۳]. آتش‌سوزی‌های جنگلی نه تنها می‌توانند تنوع زیستی را کاهش دهند، بلکه با انتشار مقادیر زیادی گازهای گلخانه‌ای در اتمسفر، منجر به گرم شدن زمین و متعاقباً افزایش احتمال وقوع آتش‌سوزی شده و حلقه بازخورد تغییرات اقلیمی را تشدید می‌کنند [۴]؛ که در این راستا هزینه‌های مالی و محیط زیستی زیادی را به بار می‌آورند. با این حال، آتش‌سوزی برخلاف سایر بلاهای طبیعی، می‌تواند به میزان قابل توجهی کنترل شده و کاهش یابد و همچنین از طریق اقدامات پیشگیرانه و مبارزه با آتش مهار شود. از سوی دیگر، سیاست‌های عمومی که توسط قانونگذاران وضع می‌شوند و توسط سازمان‌های دولتی و بازیگران خصوصی اجرا می‌گردند، پتانسیل عظیمی در راستای کاهش چشمگیر هزینه‌های محیط زیستی باور نکردنی ناشی از آتش‌سوزی ارائه می‌دهند [۵].

در کشور ایران هر چند اقدامات متعددی توسط دستگاه‌های متولی به ویژه سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور جهت مقابله با آتش‌سوزی‌ها به انجام رسیده، اما مقابله با آتش‌سوزی دارای ابعاد مختلف فنی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است و سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور در کنار سازمان حفاظت محیط زیست به تنهایی نمی‌توانند از عهده انجام تمام عملیات حفاظتی، حمایتی و اطفای آتش‌سوزی جنگل‌ها برآیند و این مهم نیازمند عزم ملی و مشارکت فعالانه تمامی ذی‌نفعان به ویژه مردم، کشاورزان و جوامع محلی وابسته به جنگل‌ها و مراتع است. گزارش حاضر سعی کرده ضمن مطالعه تطبیقی قوانین کشورهای فرانسه، ترکیه و آفریقای جنوبی با ایران محورهای اصلی تقنینی را در این حوزه احصا کرده و براساس آن چارچوبی تقنینی برای مدیریت و مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع کشور ارائه کند.

1. Food and Agriculture Organization (FAO)

۲. پیشینه پژوهش

۲-۱. پیشینه مطالعاتی در مرکز

در سال ۱۳۹۹ گزارشی با عنوان «علل، آثار، چالش‌ها و راهکارهای مقابله با آتش‌سوزی‌های جنگل‌ها و مراتع کشور» با شماره مسلسل ۱۷۲۸۸ در مرکز پژوهش‌های مجلس تهیه شده که در این گزارش ابتدا اطلاعات آماری جامعی در خصوص وضعیت جنگل‌ها در ایران و جهان از نظر وسعت، مالکیت و مدیریت ارائه شده است. علاوه بر این، اطلاعات کمی در خصوص وضعیت آتش‌سوزی جنگل‌ها در ایران به تفکیک استان‌های مختلف و به تفکیک جنگل طبیعی، جنگل دست‌کاشت، اراضی جنگلی و مراتع و بر حسب ناحیه ریشی ارائه شده است. این گزارش بیان می‌کند که در مجموع استان‌های گیلان، مازندران و گلستان در شمال کشور و استان‌های آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام و خوزستان در غرب و جنوب غربی؛ بوشهر، هرمزگان، فارس و کهگیلویه و بویراحمد نیز در جنوب کشور، در وضعیت بحرانی قرار دارند. علاوه بر این، در گزارش مربوطه پیامدها و میزان خسارات اجتماعی-اقتصادی و محیط زیستی آتش‌سوزی‌ها در کشور مورد ارزیابی قرار گرفته است. طبق آمار سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور، طی ۱۳ سال اخیر (۱۳۹۸-۱۳۸۶)، به دنبال وقوع آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع، نزدیک به ۱۷ هزار میلیارد ریال خسارت مالی وارد شده که بیشترین میزان خسارت اقتصادی برای جنگل‌های طبیعی با ۱۱۲۲۸ میلیارد ریال است. همچنین به ازای هر هکتار عرصه جنگلی سوخته شده، ۲۱۱ میلیون ریال برای اطفای حریق هزینه شده و احیا و بازسازی جنگل‌های دچار حریق شده نیز ۲۴۰ میلیون ریال هزینه دربرداشته است. در گزارش مربوطه چالش‌های این حوزه در دو بُعد حقوقی و مدیریتی-اجرایی بررسی شده و در پایان پیشنهادهایی نظیر اصلاح قوانین و مقررات در راستای رفع تناقض‌ها و نارسایی‌ها و تدوین و اجرای طرح جامع مدیریت پیشگیری و اطفای حریق جنگل‌ها و مراتع ارائه شده است [۶].

۲-۲. پیشینه تقنینی

بررسی پیشینه تقنینی موضوع آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع در قوانین موضوعه کشور نشان می‌دهد که قانونگذار در قوانین مختلفی نظیر مواد (۴۲، ۴۵، ۴۶، ۴۷ و ۵۰) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶/۰۵/۲۵ با اصلاحات و الحاقات بعدی، ماده (۱۳) قانون اصلاح موادی از قانون شکار و صید و اصلاحیه بعدی آن مصوب ۱۳۷۵/۰۹/۲۵، ماده (۱۲) قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی مصوب ۱۳۸۹/۰۴/۲۳ با اصلاحات و الحاقات بعدی، ماده (۲۰) قانون هوای پاک ۱۳۹۶/۰۴/۲۵، بند «ج» ماده (۳۸) برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و مواد (۱۵۲، ۵۲۱ و ۶۷۵) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۰۲/۰۱ با اصلاحات و الحاقات بعدی در این خصوص مقرره‌گذاری‌های مختلفی کرده است (جدول ۱).

جدول ۱. پیشینه تقنینی در خصوص آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع

عنوان قانون	تاریخ تصویب	ماده	محتوای ماده قانونی
<u>قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع</u>	۱۳۹۶/۰۸/۱۴ (اصلاحی)	(۴۲)	بریدن و ریشه‌کن کردن و سوزاندن نهال و درخت و تهیه چوب و هیزم و زغال از منابع ملی و توده‌های جنگلی بدون اخذ پروانه از وزارت منابع طبیعی ممنوع است. ۱- جریمه نقدی بریدن، ریشه‌کن کردن و سوزاندن هر اصله نهال، یک میلیون و پانصد هزار (۱/۵۰۰/۰۰۰) ریال تا سه میلیون و هفتصد و پنجاه هزار (۳/۷۵۰/۰۰۰) ریال به شرح زیر می‌باشد: ۱-۱- نهال درختان موضوع ماده (۱) قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور- مصوب ۱۳۷۱- و گونه‌های کهور، آکاسیا و کنار، سه میلیون و هفتصد و پنجاه هزار (۳/۷۵۰/۰۰۰) ریال. ۱-۲- نهال درختان دسته دوم موضوع بند «۱۷» ماده (۱) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، دو میلیون و دویست و پنجاه هزار (۲/۲۵۰/۰۰۰) ریال. ۱-۳- نهال درختان سایر گونه‌ها، یک میلیون و پانصد هزار (۱/۵۰۰/۰۰۰) ریال.

عنوان قانون	تاریخ تصویب	ماده	محتوای ماده قانونی
	۱۳۴۶/۰۵/۲۵	(۴۵)	آتش زدن نباتات در مزارع و باغات داخل یا مجاور جنگل بدون اجازه و نظارت مأموران جنگل بانی ممنوع است. در صورتی که در نتیجه بی‌مبالاتی حریق در جنگل ایجاد شود، مرتکب به حبس تأدیبی از دو ماه تا یک سال محکوم خواهد شد.
	۱۳۹۶/۰۸/۱۴ (اصلاحی)	(۴۶)	هر کس مبادرت به کت زدن ^۱ یا روشن کردن آتش در تنه درخت جنگلی نماید، به حبس تأدیبی از سه ماه تا یک سال محکوم خواهد شد و جریمه نقدی کت زدن یا پی زدن یا روشن کردن آتش در تنه درخت جنگلی، از سی میلیون (۳۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال تا هفتاد و پنج میلیون (۷۵/۰۰۰/۰۰۰) ریال به شرح زیر می‌باشد: ۱- در ختان موضوع ماده (۱) قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور - مصوب ۱۳۷۱ - و گونه‌های کهور، آکاسیا و کنار، هفتاد و پنج میلیون (۷۵/۰۰۰/۰۰۰) ریال. ۲- در ختان دسته دوم موضوع بند «۱۷» ماده (۱) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، پنجاه و دو میلیون و پانصد هزار (۵۲/۵۰۰/۰۰۰) ریال. ۳- در ختان سایر گونه‌ها، سی میلیون (۳۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال.
	۱۳۴۶/۰۵/۲۵	(۴۷)	هر کس در جنگل عمداً آتش سوزی ایجاد نماید، به حبس مجرد از سه تا ۱۰ سال محکوم خواهد شد. در صورتی که مرتکب مأمور جنگل بانی باشد به حداکثر مجازات مذکور محکوم می‌شود. تبصره - در موقع آتش سوزی در جنگل‌ها کلیه مأموران دولتی اعم از لشگری و کشوری و شهرداری‌ها که در نزدیکی آن محل باشند در مقابل تقاضای مأمورین جنگل بانی یا ژاندارمری یا بخش‌داری موظفند با کلیه وسایل ممکنه دولتی و شهرداری که در اختیار دارند در آتش‌نشانی کمک نمایند مأموران کشوری و شهرداری که در ایفای این وظیفه مسامحه و قصور نمایند بر حسب مورد طبق مقررات مواد (۵۸ و ۵۹) قانون استخدام کشوری مجازات می‌شوند. در مورد مأموران لشگری تعقیب و مجازات آنان طبق مقررات و قوانین نظامی خواهد بود.
۱۳۹۶/۰۸/۱۴ (اصلاحی)	(۵۰)	به منظور احیای جنگل‌های سوخته و منابع ملی که بی‌رویه بهره‌برداری و مخروبه گردیده و همچنین توده‌های جنگلی مذکور در تبصره «۲» ماده دوم قانون ملی شدن جنگل‌ها سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور مکلف است با انتشار آگهی و نصب تابلو حدود آنها را تعیین و فرق اعلام کند و تا مدتی که سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور مقتضی بداند هر گونه دخل و تصرف ممنوع است. متخلف از جهت قطع اشجار طبق مقررات این قانون تعقیب و جریمه ریالی چرای غیر مجاز در محدوده جنگل‌های سوخته شده و یا توده‌های جنگلی مذکور در تبصره «۲» ماده (۲) قانون ملی شدن جنگل‌ها که توسط سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور قرق اعلام شده است، برای هر واحد دامی معادل بیست درصد ارزش متوسط واحد دامی که در ابتدای هر سال توسط وزارت جهاد کشاورزی اعلام می‌شود، محاسبه خواهد شد و به پرداخت خسارت وارد به منابع ملی قرق شده محکوم خواهد شد. همچنین مباشر عمل مجرم است؛ مگر اینکه سبب قوی‌تر از مباشر باشد.	
قانون اصلاح موادی از قانون شکار و میید و اصلاحیه بعدی	۱۳۷۵/۰۹/۲۵	(۱۳)	هر کس مرتکب اعمال زیر شود به مجازات حبس از نود و یک روز تا سه سال یا جزای نقدی از یک میلیون و هشتصد هزار (۱۸۰۰۰۰۰) ریال تا بیست میلیون (۲۰۰۰۰۰۰۰) ریال و در صورت تکرار به هر دو مجازات محکوم می‌شود: ۵) ایجاد یا فراهم کردن مقدمات آتش سوزی در پارک‌های ملی و آثار طبیعی ملی و مناطق حفاظت شده یا پناهگاه‌های حیات وحش بر اثر بی‌مبالاتی یا عدم رعایت مقررات محیط زیست و یا تخلف از نظامات دولتی. تبصره «۱» «الحاقی ۲۵/۰۹/۱۳۷۵» - در صورت ایجاد آتش سوزی عمدی در پارک‌های ملی و آثار طبیعی ملی، مرتکب به مجازات‌های مقرر در ماده (۶۷۵) قانون مجازات اسلامی محکوم خواهد شد.

۱. کندن حلقه‌ای از پوست درخت با تیر.

عنوان قانون	تاریخ تصویب	ماده	محتوای ماده قانونی
قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی	۱۳۸۹/۰۴/۲۳	(۱۲)	به منظور ارتقای بهره‌وری در حفاظت بهینه و نیز احیای جنگل‌ها، بیشه‌های طبیعی و مراتع کشور: الف) دولت مکلف است سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اقدامات لازم را جهت کنترل و کاهش عوامل تخریب از طریق به‌کارگیری بخش‌های غیردولتی و با سازوکارهای افزایش پوشش حفاظتی و حمایتی به‌گونه‌ای ساماندهی نماید که تا پایان برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، پوشش حفاظتی و حمایتی جنگل‌ها و مراتع کشور به سطح صد و سی و پنج میلیون هکتار برسد.
هوای پاک	۱۳۹۶/۰۴/۲۵	(۲۰)	سوزاندن بقایای گیاهی اراضی زراعی ^۱ پس از برداشت محصول ممنوع بوده و متخلف حسب مورد به جزای نقدی درجه ۶ موضوع ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود. وزارت جهاد کشاورزی مکلف است مفاد این ماده را به روش‌های مقتضی به اطلاع بهره‌برداران بخش کشاورزی، عشایری و منابع طبیعی برساند. تبصره «۳»- در موارد استثنایی که آتش زدن نباتات یا بقایای گیاهی تنه‌اره دفع آفات و بیماری‌ها و آلودگی‌های گیاهی باشد، بر اساس شرایطی که توسط وزارت جهاد کشاورزی و با تأیید سازمان (محیط زیست) تدوین و ابلاغ می‌شود، اقدام می‌گردد.
		(۱۵۲)	هر کس هنگام بروز خطر شدید فعلی یا قریب الوقوع از قبیل آتش‌سوزی، سیل، طوفان، زلزله یا بیماری به منظور حفظ نفس یا مال خود یا دیگری مرتکب رفتاری شود که طبق قانون جرم محسوب می‌شود قابل مجازات نیست مشروط بر اینکه خطر را عمداً ایجاد نکند و رفتار ارتكابی با خطر موجود متناسب و برای دفع آن ضرورت داشته باشد. تبصره کسانی که حسب وظیفه یا قانون مکلف به مقابله با خطر می‌باشند نمی‌توانند با تمسک به این ماده از ایفای وظایف قانونی خود امتناع نمایند.
		(۵۲۱)	هرگاه شخصی در ملک خود یا مکان مجاز دیگری، آتشی روشن کند و بداند که به جایی سرایت نمی‌کند و غالباً نیز سرایت نکند لکن اتفاقاً به جایی دیگر سرایت نماید و موجب خسارت و صدمه گردد ضمان ثابت نیست و در غیر این صورت ضامن است.
قانون مجازات اسلامی	۱۳۹۲/۰۲/۰۱	(۶۷۵)	هر کس عمداً عمارت یا بنا یا کشتی یا هواپیما یا کارخانه یا انبار و به‌طور کلی هر محل مسکونی یا معدن برای سکونت یا جنگل یا خرمن یا هر نوع محصول زراعی یا اشجار یا مزارع یا باغ‌های متعلق به دیگری را آتش بزند به حبس از دو تا پنج سال محکوم می‌شود. تبصره «۱»- اعمال فوق در این فصل در صورتی که به قصد مقابله با حکومت اسلامی باشد مجازات محارب را خواهد داشت.
		(۶۸۹)	در تمام موارد مذکور در این فصل هرگاه حرق و تخریب و سایر اقدامات انجام شده منتهی به قتل یا نقص عضو یا جراحت و صدمه به انسانی شود؛ مرتکب علاوه بر مجازات‌های مذکور حسب مورد به قصاص و پرداخت دیه و در هر حال به تأدیه خسارات وارده نیز محکوم خواهد شد.
برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران	۱۳۹۶/۰۱/۱۶	بند «ج» ماده (۳۸)	تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط زیست با همکاری دستگاه‌های اجرایی، نظامی (در زمان صلح) و انتظامی.

مأخذ: نگارندگان.

۱. با توجه به ماده (۴۵) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، آتش زدن نباتات در مزارع و باغات داخل یا مجاور جنگل بدون اجازه و نظارت مأموران جنگل بانی ممنوع است.
۲. محل مسکونی است که فعلاً کسی در آن سکونت ندارد.

۳. بررسی وضعیت آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع کشور

۳-۱. علل و عوامل بروز آتش‌سوزی‌های جنگلی و مرتعی در کشور

تحلیل یک دهه اخیر آتش‌سوزی‌های رخ داده در کشور نشان می‌دهد که ۹۵٪ آتش‌سوزی‌های رخ داده عامل انسانی داشته‌اند و فقط ۵٪ به عوامل طبیعی منتسب شده‌اند. در بخش عامل انسانی، حریق‌های عمدی کمتر از ۵٪ را تشکیل می‌دهد که به مسائلی نظیر اختلافات قومی و قبیله‌ای، تصرف اراضی ملی توسط افراد سودجو و نابود ساختن درختان توسط دام‌داران به منظور رشد بیشتر علوفه نسبت داده می‌شود. سهل‌انگاری کشاورزان در آتش‌زدن باقی مانده پسماندهای کشاورزی، بی‌مبالاتی گردشگران، چوپانان و شکارچیان، انجام پروژه‌های عمرانی با استفاده از مواد آتش‌زا که اقدامات احتیاطی در آنها رعایت نمی‌شود و پرتاب سیگار یا کبریت مشتعل در مسیر جاده‌ها توسط رانندگان و سرنشینان خودروها نیز عوامل اصلی حریق‌های غیرعمدی انسانی است. در خصوص عوامل طبیعی نیز می‌توان به بروز پدیده‌هایی نظیر صاعقه و رعد و برق، تغییر شرایط اقلیمی نظیر افزایش درجه حرارت و خشک‌سالی، افزایش تراکم پوشش گیاهی یک‌ساله با بارش‌های بهاری و تغییر رژیم بارندگی از برف زمستانه به باران اشاره کرد [۷].

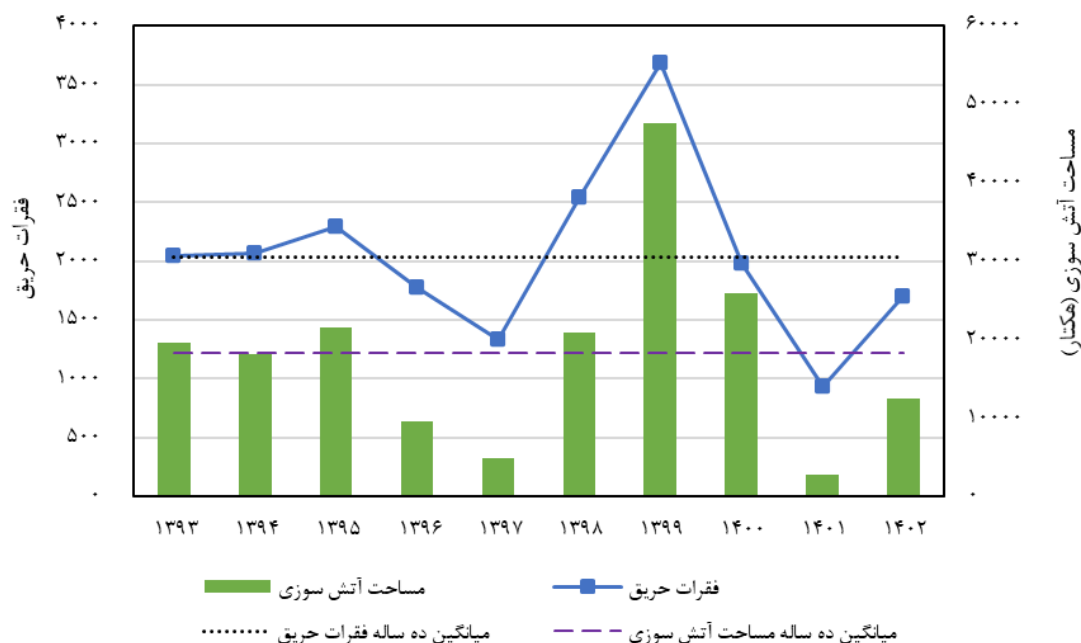
۳-۲. تقسیم‌بندی آتش‌سوزی‌ها بر حسب نوع آتش‌سوزی، نوع پوشش زمین و ناحیه رویشی

از نظر نواحی رویشی درگیر در آتش‌سوزی باید اذعان داشت که بیش از ۷۰٪ آتش‌سوزی‌ها در ناحیه رویشی زاگرس به وقوع می‌پیوندد. این وضعیت را می‌توان به کمبود رطوبت هوا و میزان افزایش دما طی سالیان اخیر و تغییرات اقلیمی در این ناحیه نسبت داد. مابقی آتش‌سوزی‌ها ۲۷٪ مربوط به نواحی رویشی ایران و تورانی، خلیج و عمانی و ارسبارانی و صرفاً ۳٪ مربوط به مناطق هیرکانی است. از منظر پوشش زمین نیز ۳۵٪ جنگل طبیعی، ۶٪ جنگل دست‌کاشت و ۵۹٪ نیز مربوط به مراتع است. از کل آتش‌سوزی‌های رخ داده در دهه اخیر ۷۹٪ آتش‌سوزی‌ها سطحی بوده، ۱۵٪ آتش‌سوزی تنه‌ای و صرفاً ۶٪ مربوط به آتش‌سوزی تاجی است [۷].

۳-۳. وضعیت آماری حریق و اطفای آن در کشور

آمار ارائه شده توسط سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور نشان می‌دهد طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲، در مجموع ۲۰۳۷۸ فقره آتش‌سوزی رخ داده که در نتیجه آن ۱۸۳۶۰۸ هکتار از جنگل‌ها و مراتع دچار حریق شده است. بدین ترتیب طی این سال‌ها به طور متوسط سالیانه ۲۰۳۸ فقره آتش‌سوزی در سطح ۱۸۳۶۱ هکتار به وقوع پیوسته است. همان‌گونه که در شکل مشخص است در برخی سال‌ها نظیر سال ۱۳۹۹ هم در فقره و هم در مساحت میزان آتش‌سوزی بسیار فراتر از میانگین ۱۰ ساله بوده که شرایط اقلیمی نظیر میزان بارش بهاری و تغییرات رژیم بارندگی و خشک‌سالی در این شرایط مؤثر بوده است [۷].

شکل ۱. نمودار تعداد و مساحت آتش‌سوزی‌های جنگلی و مرتعی در ایران طی سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۲ [۷]

آمارهای آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع کشور در سال ۱۴۰۳ (تا تیرماه) بیانگر افزایش ۲۷٪ تعداد و افزایش ۲۲۹٪ مساحت حریق رخ داده در مقایسه با مدت مشابه سال ۱۴۰۲ است. در این بازه، ۴۴٪ مساحت حریق رخ داده مربوط به مراتع، ۳۶٪ مربوط به جنگل‌های طبیعی و مابقی مربوط به اراضی جنگلی و جنگل‌های دست‌کاشت بوده و در مجموع ۹۷٪ مساحت کل حریق‌های رخ داده مربوط به رویشگاه‌های زاگرس است. استان‌های لرستان، فارس و کهگیلویه و بویراحمد به ترتیب با ۱۹۹۰، ۱۶۲۳ و ۱۰۳۸ هکتار بیشترین سطح سوخته را دارا بوده‌اند. خشکیدگی پوشش گیاهی متراکم، وزش شدید باد در هنگام وقوع آتش‌سوزی، اختلافات قومی و قبیله‌ای و تجهیزات ناکافی عمده دلایل آتش‌سوزی‌های سال ۱۴۰۳ بوده است [۷]. آمارهای جهانی نیز بیان می‌کند ایران از سال ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۳، در مجموع ۸۷۴ هکتار از پوشش درختی خود را به دلیل آتش‌سوزی از دست داده که این میزان ۲۱٪ کل کاهش پوشش درختی در کشور بوده است. سال ۲۰۱۹ نیز سالی بوده که بیشترین تلفات پوشش درختی به دلیل آتش‌سوزی در این دوره ثبت شده، به گونه‌ای که در این سال ۸۹ هکتار از پوشش گیاهی به علت آتش‌سوزی از دست رفته که معادل ۶۲٪ از کل پوشش درختی از دست رفته در آن سال بوده است [۸].

۴. بررسی تطبیقی تقنینی کشورهای جهان در حوزه مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع

امروزه یکی از مهم‌ترین مشکلات مشترکی که جهان با آن روبه‌رو است و برای رفع آن نیازمند اتخاذ سیاست‌ها، قوانین و اقدامات مشترک می‌باشد، آتش‌سوزی در جنگل‌ها و مراتع است. به‌رغم اینکه موضوع مبارزه با آتش‌سوزی بارها مورد تأکید مراجع بین‌المللی قرار گرفته، هنوز تبدیل آنها به اقدامات مشخص در سطح واحدهای مدیریت جنگل کشور مورد بحث است و نیاز به مطالعات بیشتری وجود دارد؛ از این رو مطالعه قوانین ملی کشورها در این زمینه می‌تواند رویه‌های کارآمد قانونی شدن اقدامات کشورها در بخش جنگل‌داری ملی آنها را شناسایی کرده و با مقایسه و معرفی مقررات به کار گرفته شده در این کشورها، یک چارچوب قانونی قابل استفاده برای قوانین آتش‌سوزی ایران فراهم سازد. از این رو، ضروری به نظر می‌رسد با مطالعه قوانین بخش جنگل، بررسی شود مسائلی نظیر آتش‌سوزی چگونه و از طریق چه ابزارهایی

در قوانین جنگل کشورها چاره‌اندیشی شده تا بر این اساس و با در نظر گرفتن وضعیت کمی، کیفی و اجتماعی و اقتصادی جنگل‌ها و مراتع کشور، قوانین مناسب، بومی‌سازی و تدوین گردد.

۱-۴. انتخاب کشورهای برای انجام مطالعه تطبیقی با ایران

به باور حقوق‌دانان تطبیقی نظیر زوایگرت و کوتس [۹] و شیروی [۱۰] برای انتخاب نظام و یا کشور مناسب برای مطالعه تطبیقی این است که: باید هر آنچه که حقوق را تحت تأثیر قرار می‌دهد از جمله توجه به نظام اقتصادی، نظام سیاسی، مذهب، سابقه تاریخی، وضعیت جغرافیایی و اقلیمی، عوامل جمعیتی و ... بررسی گردد. از این رو، با الهام از توصیه حقوق‌دانان نام‌برده و با توجه به این نکته که برخلاف حقوق بین‌انسان‌ها، مشابهت در اقلیم، بیوم، پوشش گیاهی و معیارهای دیگر برای انتخاب نظام حقوقی و کشور مورد مطالعه اولویت دارد، در مرحله نخست به نقشه بیوم‌های زمینی جهان مراجعه شد (شکل ۲). مشابهت اقلیمی و پوشش گیاهی کشورها، متعاقباً تیپ مشابهی از جنگل ایجاد خواهد کرد و این اشتراک‌ها و شباهت‌ها می‌تواند مسائل مشترکی را در موضوع آتش‌سوزی و مسائل ناشی از آن به دنبال داشته باشد. در نتیجه در مرحله اول کشورهای دارای مشابهت با ایران به ترتیب شرق به غرب انتخاب شدند:

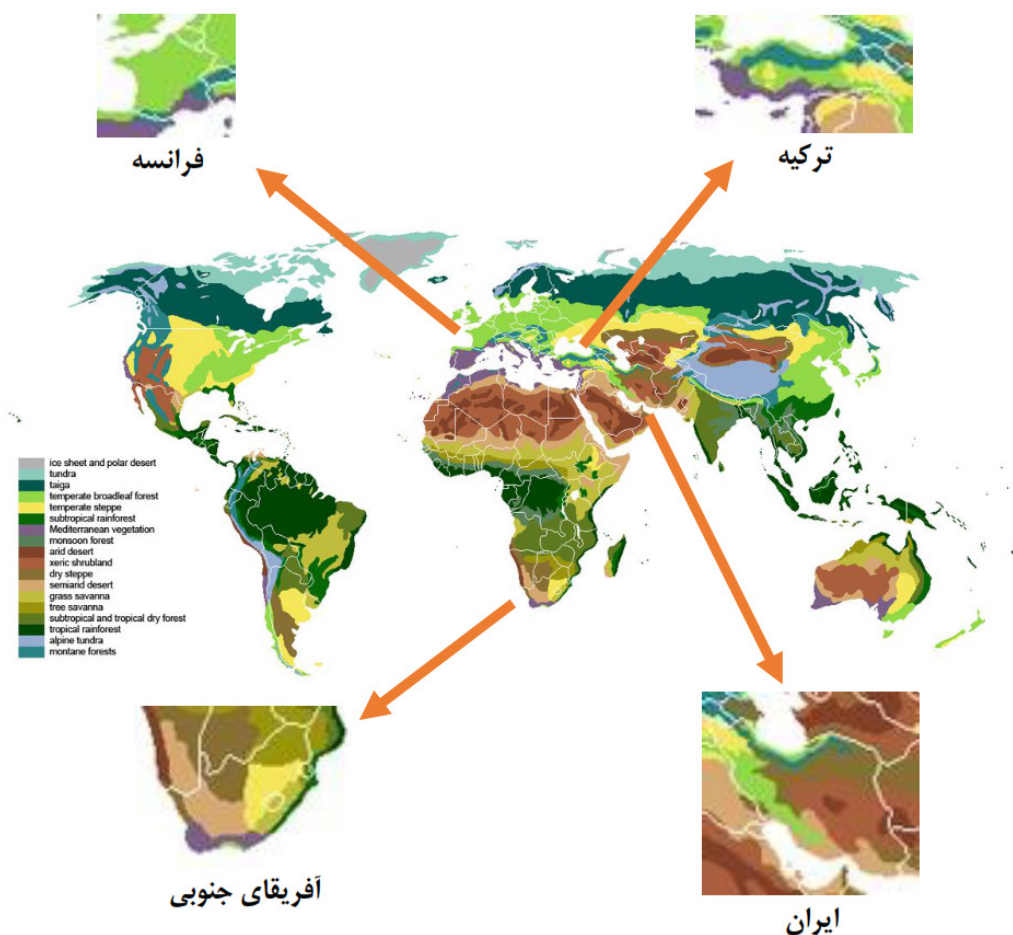
۱. استرالیا، ۲. چین، ۳. هندوستان، ۴. قزاقستان، ۵. عراق، ۶. ترکیه، ۷. سوریه، ۸. آفریقای جنوبی، ۹. تونس، ۱۰. فرانسه، ۱۱. اسپانیا، ۱۲. مراکش، ۱۳. ایالات متحده، ۱۴. مکزیک و ۱۵. آرژانتین.

شکل ۲، نقشه بیوم‌های زمینی جهان، موقعیت ۱۵ کشور نامزد و کشورهای منتخب (ایران، فرانسه، ترکیه و آفریقای جنوبی) را نشان می‌دهد. در مرحله دوم، ۱۵ کشور ذکر شده از نظر متغیرهایی همچون وسعت سرزمین، مساحت جنگل، نسبت جنگل، جمعیت و سرانه جنگل مورد بررسی قرار گرفتند. در نتیجه برخی کشورها نظیر استرالیا، چین، قزاقستان و ایالات متحده و از سوی دیگر کشورهایی نظیر عراق، سوریه، تونس و مراکش اختلاف زیادی در متغیرهای یاد شده داشتند. بنابراین شانس این کشورها برای انتخاب کم شد.

در مرحله سوم، به وضعیت حاکمیتی ۱۵ کشور نامزد توجه شد. بر این اساس کشورهایی همچون استرالیا، هندوستان، اسپانیا و ایالات متحده، به صورت فدرالی یا ایالتی اداره می‌شوند و قوانین در هر ایالت متفاوت است. در نتیجه کشورهای یاد شده از فرایند انتخاب کنار گذاشته شدند. در مرحله چهارم به زبان اصلی قانون و یا وجود ترجمه آن به انگلیسی توجه شد. در بین کشورهای باقی مانده، مکزیک و آرژانتین به دلیل اسپانیولی بودن زبان و نیز در دسترس نبودن ترجمه قانون به انگلیسی، از فرایند انتخاب کنار گذاشته شدند. با این حال، به دلیل آشنایی پژوهشگر به زبان فرانسه، کشور فرانسه برای این پژوهش انتخاب شد. از سوی دیگر به علت دسترسی آسان به زبان ترکی و نیز وجود بخش عمده‌ای از قوانین جنگل ترکیه به زبان انگلیسی، کشور ترکیه نیز انتخاب شد. همچنین در بین کشورهای نامزد، زبان رسمی کشور آفریقای جنوبی انگلیسی است و به عنوان کشور بعدی برای انجام این پژوهش انتخاب شد.

گفتنی است، هر ۴ کشور به نوعی انقلاب و تحولات گسترده‌ای را نیز تجربه کرده است. ایران با انقلاب اسلامی، فرانسه با انقلاب فرانسه، ترکیه با فرودپاشی امپراتوری عثمانی و تحولات منتسب به کمال آتاتورک و آفریقای جنوبی با انقلاب علیه آپارتاید هر یک به نوعی دچار تحولات و دگرگونی‌های عمیق در وضعیت سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... شده‌اند.

شکل ۲. نقشه بیوم‌های زمینی جهان و موقعیت کشورهای مورد مطالعه [۱۱]

۲-۴. کشورهای مورد مطالعه

۲-۴-۱. ایران

از آنجاکه هدف این پژوهش «فراهم آوردن پیشنهادهایی برای اصلاح قوانین و مقررات آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع در ایران» می‌باشد، بنابراین بدیهی است کشور نخست در فهرست انتخابی، «ایران» باشد و سه کشور دیگر براساس مشابهت‌های موجود با کشور ایران برای این مهم انتخاب شوند. ایران برابر گزارش برنامه توسعه ملل متحد (UNDO)، رتبه ۶۰ دنیا را دارد [۱۲].

۲-۴-۲. فرانسه

از بین کشورهای توسعه یافته، کشور فرانسه با رتبه توسعه انسانی ۲۴ [۱۲]، برای این مطالعه انتخاب شد، تا مسیر اصلاح قوانین جنگل ایران به سمت یک نظام حقوقی پیشرفته، مطالعه شده و توسعه یابد. از دیگر دلایل انتخاب این کشور، قدمت بالای جنگل‌بانی، عملکرد مناسب در زمینه مدیریت پایدار جنگل‌ها و اطفای حریق می‌باشد. فرانسه کشوری پیشرو در زمینه حقوق و قانونگذاری بوده و نیز قانون مدنی فرانسه الگویی برای قوانین تمامی کشورهای عضو خانواده حقوق رومی محسوب می‌شود [۹]. همچنین بسیاری از بنیان‌ها و آموزه‌های علوم جنگل

ایران، وام‌دار دانش جنگل فرانسه بوده است؛ چنانچه بسیاری از بنیان علوم جنگل ایران در آن کشور تحصیل کرده و به تبع آن، در نظام آموزشی و اداری مدیریت جنگل و مرتع ایران در بسیاری از موارد از این کشور الگوبرداری شده است. دلیل دیگر انتخاب کشور فرانسه آن است که نظام حقوقی نوین ایران از نظام حقوقی کشورهای فرانسه و بلژیک الگوبرداری شده و قوانین ایران به سیاق کدهای ناپلئون تدوین شده‌اند [۱۰].

۳-۲-۴. ترکیه

کشور ترکیه با رتبه توسعه ۶۴ [۱۲]، دارای اشتراک‌های اقلیمی، تاریخی، فرهنگی و اجتماعی با ایران است. ترکیه عضو فرایند کشورهای خاور نزدیک و همچنین فرایند تهران می‌باشد؛ قرابت اکولوژیکی نزدیک بین ایران و ترکیه و همچنین قدمت بیشتر و عملکرد بهتر ترکیه در زمینه مدیریت جنگل‌ها، موجب انتخاب این کشور شد. همچنین از بین سه قانون اصلی این کشور در زمینه جنگل‌ها و مراتع، دو قانون (قانون احداث جنگل و قانون مرتع) به زبان انگلیسی و دیگری (قانون جنگل) به زبان ترکی در اختیار بود که البته در مورد آخر، متن انگلیسی نسخه مصوب سال ۱۹۵۶ آن نیز در دسترس بود؛ اما دچار اصلاحات زیادی شده بود. همچنین ترکیه دارای یک قوه قضائیه فعال و دانشگاهیان خلاق بوده و نظام حقوقی آن به خوبی طی صد سال گذشته (پس از سقوط امپراتوری عثمانی و ظهور جمهوری) پیشرفت داشته است [۱۳].

۴-۲-۴. آفریقای جنوبی

با تأکید بر قرابت‌های اکولوژیکی، آفریقای جنوبی با رتبه توسعه ۱۱۳ [۱۲]، از نظر اقتصادی در برخی بخش‌ها پیشرفته و در عین حال دارای مسائل اجتماعی- فرهنگی و جوامع بومی- محلی بوده و همچنین عضو فرایند تهران است. از منظر دیگر، نظام حقوقی کشورهای آفریقایی مدت مدیدی است که در نگاه حقوق دانان تطبیقی، قوم‌شناسان و جامعه‌شناسان حقوقی از جذابیت بالایی برخوردار شده است [۹]. این کشور سالیان متمادی مستعمره انگلستان بوده و نظام حقوقی آن رومی- هلندی- کامن‌لاست که از این منظر نیز جالب توجه است. همچنین زبان رسمی این کشور انگلیسی و تمام قوانین این کشور به زبان انگلیسی در دسترس می‌باشد. ضمن اینکه بعد از سرنگونی نظام آپارتاید، تلاش‌های گسترده و موفقیت‌آمیزی توسط قانونگذاران و جامعه مدنی با تأسی از تحولات بین‌المللی به منظور اصلاحات در قوانین صورت گرفته که به‌رغم رتبه پایین توسعه در این کشور، قوانین به‌روز شده‌ای ارائه می‌دهد. همچنین شتاب این کشور در اصلاح قوانین با هدف زدودن نابرابری‌ها و توانمندسازی جامعه پس از آپارتاید، می‌تواند پیشنهادها و راه‌حل‌های کارآمدی را در خصوص رویکردهای مؤثر تعامل با جوامع جنگل‌نشین و افزایش مشارکت در قوانین آتش‌سوزی ایران فراهم آورد.

۳-۴. قوانین آتش‌سوزی کشورهای فرانسه، ترکیه و آفریقای جنوبی

در فرانسه جلد اول و دوم از قانون جنگل (۲۰۱۲) با اصلاحات بعدی تا ۲۰۲۰ [۱۴]؛ در ترکیه قانون جنگل (۱۹۵۶) با اصلاحات بعدی تا ۲۰۱۸ [۱۵]، قانون بسیج ملی جنگل کاری و کنترل فرسایش (۱۹۹۵) با اصلاحات بعدی تا ۲۰۱۸ [۱۶] و قانون مرتع (۱۹۹۸) با اصلاحات بعدی تا ۲۰۱۹ [۱۷]؛ و در نهایت در آفریقای جنوبی قانون ملی جنگل‌ها (۱۹۹۸) با اصلاحات بعدی تا ۲۰۰۵ [۱۸] و قانون آتش‌سوزی جنگل و درخت‌زار (۱۹۹۸) با اصلاحات بعدی تا ۲۰۰۵ [۱۹] در این گزارش مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفتند. تحلیل محتوای قوانین جنگل و مرتع کشورهای ایران، فرانسه، ترکیه و آفریقای جنوبی نشان می‌دهد که کشورهای یاد شده در تعدادی از مواد قانونی خود به موضوع آتش‌سوزی پرداخته‌اند. جدول ۲ مواد قانونی مرتبط با آتش‌سوزی در قوانین جنگل ۳ کشور فرانسه، ترکیه و آفریقای جنوبی را نشان می‌دهد.

جدول ۳. محور ها و زیر محورهای اصلی حمایت در برابر آتش‌سوزی جنگل‌ها در قوانین کشورهای مختلف

توضیح	زیر محور	محور
فرایندها و روندهای قانونی شناسایی آن دسته از عرصه‌های جنگلی و مرتعی که نرخ وقوع آتش‌سوزی در آنها بیشتر از مناطق دیگر بوده و ایجاد سامانه‌های پیش‌بینی و رتبه‌بندی ریسک و خطر آتش‌سوزی شامل زمان وقوع احتمالی آتش، مخبره و اطلاع‌رسانی وقوع آتش، شدت آتش، جهت و مسیر آتش و ...	تعیین مناطق پرخطر سیستم هشدار، مخبره و رتبه‌بندی خطر آتش‌سوزی	اقدامات قبل از آتش‌سوزی
ساز و کارهای ایجاد انجمن‌های حمایت در برابر آتش به منظور مشارکت در عملیات پیش‌بینی، پیشگیری و اقداماتی نظیر پاک‌تراشی و حفظ وضعیت پاک‌تراشی و همچنین مدیریت و اطفای حریق.	انجمن‌های حمایت در برابر آتش	
حذف زیست‌توده قابل اشتعال در مناطق و محدوده‌های جنگلی در معرض خطر آتش، احداث آتش‌بر و استفاده از آتش کنترل شده به منظور عاری ساختن پوشش گیاهی در آتش‌برها با هدف جلوگیری از شروع و گسترش آتش.	پاک‌تراشی، آتش‌بر، استفاده از آتش کنترل شده پیشگیرانه	
پاک‌سازی مقطوعات پس از عملیات برداشت چوب در عرصه جنگل‌ها و درختزارها.	پاک‌سازی	
محدودیت‌ها، مقررات و اقدامات پیشگیرانه با هدف پیشگیری از شروع آتش. شامل اعمالی در زمینه آتش‌سوزی جنگل‌هاست که در قوانین جنگل‌کشورهای مورد مطالعه جرم‌انگاری شده و برای آنها مجازات پیش‌بینی شده است.	محدودیت‌ها، مقررات و اقدامات پیشگیرانه و مجازات‌ها	
سازمان‌های مسئول هنگام مبارزه با آتش و چگونگی تأمین تجهیزات و ادوات مقابله با آتش.	متولی مبارزه با آتش و تأمین تجهیزات	اقدامات حین آتش‌سوزی
اجازه برخی دخالت‌ها نظیر حق عبور و ارتفاق برقرار شده در اراضی خصوصی و عمومی به منظور استفاده سازمان‌های مسئول هنگام مبارزه با آتش.	حق عبور، ارتفاق، تصرف، مداخله	
روش‌های (تکنیک‌ها و تاکتیک‌های) مختلف مبارزه با آتش و استفاده از آتش متقابل هنگام مبارزه با آتش.	مبارزه با آتش و استفاده از آتش متقابل	
استفاده از نیروی مردمی در عملیات اطفای حریق.	استفاده از نیروی مردمی در عملیات اطفای حریق	

توضیح	زیرمحور	محور
ممنوعیت‌های مقرر شده پس از اطفای آتش یا خاموش شدن آن و همچنین ارزیابی، بازبینی و تهیه گزارش در باره نحوه عملیات اطفای حریق و مسائل پیش آمده در هنگام اجرای آن.	ممنوعیت‌ها، ارزیابی و بازبینی	اقدامات پس از آتش‌سوزی
وظایف سازمان‌های متولی جنگل و دیگر سازمان‌های مربوطه در زمینه اقدامات اصلاحی و بهداشتی پس از خاموش شدن آتش.	اقدامات اصلاحی و بهداشتی	
پس از اطفای آتش در جنگل یا خاموش شدن آن لازم است عرصه‌های مدمه دیده احیا شده تا از نظر پوشش گیاهی به وضعیتی که قبل از وقوع آتش‌سوزی داشته‌اند نزدیک شوند.	احیا و باز جنگل‌کاری	
پس از اتمام عملیات اطفای حریق لازم است خسارات مالی و جانی وارد شده به اعیان، عرصه‌ها، املاک و اشخاص در اثر آتش‌سوزی جبران شده و همچنین پاداش‌ها و مشوق‌هایی برای افراد دخیل در عملیات یاد شده تخصیص یابد.	مشوق‌ها، جبران خسارت و پرداخت غرامت	

مأخذ: نگارندگان.

در ادامه براساس تقسیم‌بندی صورت گرفته در جدول فوق، بررسی و مقایسه تطبیقی قوانین کشورهای فرانسه، آفریقای جنوبی و ترکیه با کشور ایران حول زیرمحورهای چهارده‌گانه صورت گرفته است (جدول ۴).

جدول ۴. بررسی تطبیقی قوانین کشورهای مختلف در خصوص آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع

زیر محور موضوعی	فرانسه	آفریقای جنوبی	ترکیه	ایران	جمع‌بندی
تعیین مناطق پرخطر سیستم هشدار، مخابره و رتبه‌بندی خطر آتش‌سوزی	در چارچوب طرح استانی و بین‌استانی مبارزه با مخاطرات طبیعی، فرانسه این مناطق را مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. مقام اداری ذی‌صلاح دولتی «طرح‌های پیشگیری از مخاطرات طبیعی قابل پیش‌بینی در مورد آتش‌سوزی جنگل‌ها را تحت شرایط تعریف شده در ماده (۱-۵۶) و قانون بعدی محیط زیست تهیه می‌کند؛ این طرح می‌تواند مقررات مربوط به برنامه‌ریزی فضاهای روستایی به منظور حمایت از درخت‌زارها و جنگل‌ها را پیش‌بینی کند. طرح مزبور این «اراضی را مشخص می‌کند». در خصوص اراضی که به‌معنای اراضی در معرض خطر آتش‌سوزی دسته‌بندی شده‌اند، طرح پیشگیری از مخاطرات طبیعی قابل پیش‌بینی در پهنه‌هایی که محصور می‌شود و طبق شیوه‌هایی که تعریف می‌شود، پیش‌بینی می‌گردد؛ همچنین مسیرهای باز برای عبور و مرور عموم می‌توانند همانند مسیرهای تضمین‌کننده پیشگیری از آتش‌سوزی‌ها فهرست‌بندی شوند.	آفریقای جنوبی بر مناطق همگن از نظر احتمال وقوع آتش‌سوزی که دارای خطر یکنواخت آتش‌سوزی هستند تمرکز کرده است. سامانه پیش‌بینی، هشدار و اطلاع‌رسانی درباره رتبه‌بندی خطر آتش‌سوزی را ایجاد کرده است. وزیر متولی جنگل‌ها (وزیر جنگل‌داری، شیلات و محیط زیست) را موظف می‌کند در اولین فرصت هشدار در رسانه‌های آن منطقه ارسال نماید.	قانونگذار ترک در مورد تعیین مناطق پرخطر تصریحی در قوانین جنگل خود ندارد، اما اداره کل جنگل به صورت غیرنظام‌مند مناطقی را به‌عنوان مناطق دارای احتمال آتش‌سوزی شناسایی می‌کند. قانونگذار همه افراد را موظف کرده تا در صورت مشاهده آتش‌سوزی مراتب را اطلاع دهند. ضمناً برای ترک فعل خبررسانی، مجازاتی که با فر هنگ، شرایط اجتماعی اقتصادی و معیشتی جمهوری ترکیه متناسب است نیز تعیین شده است.	سازمان هواشناسی کشور موظف است آخرین اطلاعات پردازش شده و یافته‌ها و پیش‌بینی‌ها و تحلیل‌های هواشناسی مورد نیاز بخش کشاورزی را به صورت روزانه هفتگی ماهیانه و دوره‌ای در اختیار شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی سراسری و مراکز استان‌ها قرار دهد (تبصره «۱» ماده (۱۸) قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی ، مصوب ۱۳۸۹). با این حال، خلأ قانونی در مورد الزام سازمان هواشناسی نسبت به پیش‌بینی و اعلام هشدار آتش‌سوزی دیده می‌شود.	بهرغم وجود بند قانونی کلی برای بخش کشاورزی، آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع به‌طور ویژه نیازمند یک سیستم پیش‌رفته مخابره نظام‌مند و مستمر هشدار با مشارکت سازمان هواشناسی، سازمان منابع طبیعی، سازمان مدیریت بحران، سازمان پدافند غیرعامل و دیگر دستگاه‌ها است. یعنی لازم است سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور با همکاری دستگاه‌های ذی‌مدخل ظرف بازه زمانی مشخص مکلف به تهیه نقشه پهنه‌بندی خطر و ریسک آتش‌سوزی در عرصه‌های جنگلی و مرتعی شوند و همچنین یک سامانه «مرکز ملی پایش، کشف و اعلام هشدار آتش‌سوزی عرصه‌های منابع طبیعی» ذیل سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور تعیبه شود.
انجمن‌های حمایت در برابر آتش	با برنامه‌ریزی در سطح کلان ایجاد پهنه‌های همگن به منظور مبارزه با آتش را به‌طور قانونی ممکن کنار سازمان متولی جنگل‌ها به منظور مشارکت در مبارزه با آتش، پیش‌بینی شده است. در این کشور مالکان خصوصی جنگل مکلف به ایجاد انجمن‌های حمایت در برابر آتش، تدوین ضوابط و دستورالعمل‌های پیونددهنده اعضا که مطابق یک فرمت پیشنهادی توسط اعضا نوشته می‌شود و نیز تأمین تجهیزات اطفای حریق البته با کمک سازمان متولی هستند. در این کشور هر فردی که نشانی از آتش ببیند اجازه دارد ترتیبات لازم را برای اطفای آن به‌کار بندد و مدیریت اطفای حریق را تا رسیدن مقام ذی‌صلاح‌تر که اختیارات قانونی بیشتری دارد در دست گیرد.	در آفریقای جنوبی در هر منطقه دارای خطر یکنواخت و همگن آتش‌سوزی و با برنامه‌ریزی در سطح کلان مبارزه با آتش را به‌طور قانونی ممکن کرده‌اند و هم اتحادیه‌های مالکان و نیروهای محلی در کنار سازمان متولی جنگل‌ها به منظور مشارکت در مبارزه با آتش، پیش‌بینی شده است. در این کشور مالکان خصوصی جنگل مکلف به ایجاد انجمن‌های حمایت در برابر آتش، تدوین ضوابط و دستورالعمل‌های پیونددهنده اعضا که مطابق یک فرمت پیشنهادی توسط اعضا نوشته می‌شود و نیز تأمین تجهیزات اطفای حریق البته با کمک سازمان متولی هستند. در این کشور هر فردی که نشانی از آتش ببیند اجازه دارد ترتیبات لازم را برای اطفای آن به‌کار بندد و مدیریت اطفای حریق را تا رسیدن مقام ذی‌صلاح‌تر که اختیارات قانونی بیشتری دارد در دست گیرد.	توجه ویژه‌ای نسبت به مشارکت بخش خصوصی در اطفای حریق دارد؛ به جز مالکان خصوصی جنگل، در ترکیه این امکان وجود دارد که شرکت‌های خصوصی پیمانکار برای اطفای حریق تأسیس شوند و به صورت حرفه‌ای به اطفای حریق در مناطق تحت آتش‌سوزی بپردازند	در مواردی که دستگاه‌های مشمول اقدام به استفاده از تشکلهای مردم نهاد، همیاران طبیعت، نیروهای داوطلب مردمی و نیروهای سایر دستگاه‌ها نمایند، از حمایت‌های قانونی، قضایی و بیمه‌ای موضوع این آیین‌نامه و مواد (۹)، (۱۶) و (۲۰) قانون مدیریت بحران کشور - مصوب ۱۳۹۸ - بهره‌مند خواهند شد (ماده (۷) آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت قضایی و بیمه‌ای از مأموران یگان حفاظت محیط زیست و جنگل‌بانی).	بهرغم وجود ماده (۷) آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت قضایی و بیمه‌ای از مأموران یگان حفاظت محیط زیست و جنگل‌بانی، درج این موضوع با اصلاحاتی در قانون مصوب مجلس می‌تواند ضمانت اجرایی آن را تقویت نماید. همچنین نحوه آموزش، تأمین تجهیزات و امکانات مورد استفاده توسط نیروها و نیز مسئولیت استفاده از ایشان نیازمند حمایت مادی، معنوی و قانونی است.

زیرموضوعی	فرانسه	آفریقای جنوبی	ترکیه	ایران	جمع‌بندی
پاکسازی	دفتر ملی جنگل‌ها در فرانسه، جمع‌آوری مازاد مقطوعات و با چوب‌های مرده را توسط مالک جنگل و یا بهره‌برداران و مالکان بزرگراه‌ها و مسیرهایی که تاسیسات آنها از جنگل عبور می‌کند، الزام کرده و در صورت عدم انجام توسط مالکان، آن را شخصاً انجام و هزینه آن را از مالک دریافت می‌کند. در فرانسه مردم عادی اجازه جمع‌آوری چوب‌ها را ندارند، اما امکان برداشت در قالب شرکت‌های آموزش‌دیده به‌دلیل حفظ جان مردم قابل انجام است.	تصریحی در این خصوص در قوانین جنگل این کشور مشاهده نشد.	اداره کل جنگل ترکیه اجازه می‌دهد که عمل جمع‌آوری مازاد مقطوعات و یا چوب‌های مرده توسط مالک یا مدیریت جنگل صورت گیرد. با این حال، اجازه داده می‌شود مردم محلی با پرداخت بهره مالکانه چوب، جمع‌آوری چوب مرده را از عرصه جنگلی انجام دهند. یعنی قانون جنگل ترکیه مساعدت‌هایی را به منظور کمک به جوامع محلی جنگل نشین پیش‌بینی کرده است. در حالی که امکان جمع‌آوری آنها توسط افراد محلی و با استفاده از چارپایان‌شان وجود دارد که هم می‌تواند منبع درآمدی برای ایشان باشد و همچنین بخشی از چوب سوخت یا زغال کشور را تأمین کرده و از فشار بر منابع جنگلی بکاهد.	مجری طرح جنگل‌داری ملزم است مازاد مقطوعات را در مدتی که در پروانه قطع تصریح می‌شود از جنگل خارج کند (ماده (۱۱) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع).	بازی به مصوبه قانونی جدید وجود ندارد، اما لازم است جمع‌آوری چوب‌های مرده که امکان جمع‌آوری آن مقرون‌به‌صرفه نیست با مشارکت مردم محلی و پرداخت بهره مالکانه در قانون تصریح شود. همچنین پس از تعیین تکلیف وضعیت جنگل‌ها و اتخاذ سیاست جنگل و برنامه ملی جنگل در رابطه با ادامه برداشت یا توقف برداشت چوب از جنگل، ماده قانونی یاد شده نیاز به اصلاح دارد.
پاک‌تراشی، آتش‌بر، استفاده از آتش کنترل شده پیشگیرانه	در کشور فرانسه برای حمایت از جنگل‌ها در برابر آتش‌سوزی، بریدگی‌هایی با ماهیت ایجاد اضنی چراگاهی به‌منظور جداسازی و گسستگی توده‌های جنگلی در دستور کار قرار دارد. استفاده از چرای دام به‌منظور پاک‌تراشی گیاهان و علف‌های هرز و به‌عبارتی زیست‌توده گیاهی دارای خطر آتش‌سوزی یا همان «نظافت کردن جنگل»، ایجاد و احداث آتش‌بر از طریق آتش‌زنی کنترل شده مجاز است. تأمین امنیت جنگل در برابر بروز آتش‌سوزی در باره خطر تاسیساتی که از درون جنگل عبور می‌کنند.	وزیر مسئول جنگل‌ها برابر ماده (۹) قانون آتش‌سوزی ابتدا نواحی همگن و دارای احتمال آتش‌سوزی با شدت مشابه را منطقه‌بندی کرده تا انجمن‌های حمایت در برابر آتش به‌منظور انجام کارهایی نظیر پاک‌تراشی و احداث آتش‌بر تشکیل شوند. ایجاد و احداث آتش‌بر از طریق آتش‌زنی کنترل شده مجاز است.	لزوم دریافت مجوز «ایجاد هرگونه تاسیسات، مسیرهای ارتباطی، تاسیسات تولید انرژی و...» در داخل جنگل.	به سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری مجوز قطع درختان را برای احداث جاده‌ها یا تعویض آنها و یا تأمین مسیر حفاظت شبکه‌های مخابراتی و برق یا ایجاد مجاری آبیاری و مخازن و سد‌ها و تاسیسات نظامی و بهره‌برداری از معادن در مناطق جنگلی در مواقع ضروری داده است (بند «۴» از ماده (۴) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع).	الزام کلیه دستگاه‌های مرتبط نسبت به پاک‌سازی، پاک‌تراشی و حفظ وضعیت پاک‌تراشی شده در گذرگاه‌ها و در پهنه‌های مجاور جنگل‌ها که خطر آتش‌سوزی وجود دارد و انجام اقدامات لازم نظیر عایق کردن تاسیسات یا هر مقررات فنی مناسب دیگر مانند زیر خاک کردن کابل‌ها و ...

زیر محور موضوعی	فرانسه	آفریقای جنوبی	ترکیه	ایران	جمع بندی
<p>محدودیت‌ها، مقررات و اقدامات پیشگیرانه و جرائم مجازات‌ها</p>	<p>اعمال محدودیت ۲۰۰ متری از مرز جنگل در خصوص به آتش کشیدن هر گونه بوته و پوشش گیاهی. بررسی توانمندی اراضی مجاور جنگل به منظور کشت‌های کنترل‌کننده آتش‌سوزی می‌توانند از وقوع و سرایت آتش‌سوزی پیشگیری کنند به طور مثال انگورستان‌ها به دلیل سبز بودن احتمال وقوع و سرایت آتش در آنها کمتر است. ممنوعیت چرای بز در جنگل‌ها ارائه اختیار به شهرداری‌ها در جهت کنترل خطر آتش‌سوزی منبعت از تخلیه و یا دفن زباله. ممنوعیت دسترسی عموم به مسیرهای پیش‌بینی شده برای مقابله با آتش. جرم‌انگاری برخی اقدامات هر چند غیرعادانه نظیر آتش روشن شده یا رها شده بدون احتیاط، آتش‌سوزی مصنوعی و یا هر دستگاه دارای گرمای شدید که منجر به آتش‌سوزی شود در فاصله کمتر از ۲۰۰ متری از جنگل‌ها. در فرانسه جرائم غیر عمدی برابر قانون جنگل و جرائم عمدی حتی از لحظه شروع به ارتکاب، مشمول قانون مجازات هستند و ضمانت اجرای شدیدتری دارند. درباره چرای دام در جنگل‌های سوخته فرانسه یک جریمه کلی ۳۷۵۰ یورویی در نظر گرفته که جریمه بسیار سنگینی است. فرانسه نسبت به اثرات زیان‌بارتر دام بز توجه ویژه‌ای به خرج داده‌اند. ویزه‌ای به خرج داده است. در مورد دپوی مواد، زباله‌ها یا ضایعات در جنگل، فرانسه تنها کشوری است که به این موضوع ورود کرده است.</p>	<p>مقررات مناسبی را در خصوص تعیین منطقه، تهیه نقشه، تدوین قواعد لازم، بلیط ورودی و خرید نقشه برای دسترسی به جنگل‌ها در بوم‌گردی و مناطق ممنوعه و مجاز از نظر پیشگیری از آتش پیش‌بینی کرده است. اعمال محدودیت برای جلوگیری از وقوع آتش‌سوزی و ضوابط بسته شدن جنگل‌ها برای دوره‌های خاص که پیشگیری از بروز آتش‌سوزی را در مناطق تعیین شده نظام‌مند می‌کند. آفریقای جنوبی در قسمت سوم قانون ملی جنگل به نام «حمایت از درختان» در مواد (۱۲ الی ۱۶)، به وزیر جنگل‌داری، شیلات و محیط زیست اختیار داده تا یک درخت، گروهی از درختان، یک دار بوته‌زار یا گونه‌ای از درختان را به‌عنوان حمایت شده اعلام کند. یعنی قانونگذار به صراحت بین درخت، گروهی از درختان، یک دار بوته‌زار و یا حتی گونه‌ای از درختان تفاوت قائل شده که این مهم می‌تواند در جرائم مربوط به آتش‌سوزی نیز به‌منظور شناسایی جرائم و جرم‌انگاری‌های هدفمند استفاده شود.</p>	<p>اعمال محدودیت چهار کیلومتری از مرز جنگل در خصوص به آتش کشیدن هر گونه بوته و پوشش گیاهی. مکان‌های مشخصی را برای کمپینگ و روشن کردن آتش تعیین کرده است. خاموش نکردن آتش‌های برپا شده شده نیز جرم‌انگاری شده و مجازات می‌شود. در خصوص آتش‌زنی عمدی با اهدافی مجازات حبس و پرداخت جریمه قضایی معادل بیست هزار روز را پیش‌بینی کرده است. در رابطه با چرای دام غیر مجاز در محدوده اراضی سوخته ترکیه جریمه دام سبک، سنگین و بز را به‌دلیل اثرات متمایز هر یک بر اراضی به‌صورت جداگانه محاسبه کرده است.</p>	<p>ممنوعیت به آتش کشیدن هر گونه بوته و پوشش گیاهی برای بز در جنگل‌ها و مراتع و قانون هوای پاک بر اجازه سوزاندن بقایای زراعی در موارد خطر انتشار آفات گیاهی. جریمه چرای بز در جنگل‌ها (ماده ۴۴) اصلاحی قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع و آرسوی مقابل ماده (۲۰) قانون هوای پاک بر اجازه سوزاندن بقایای زراعی در موارد خطر انتشار آفات گیاهی.</p>	<p>عبارت مجاور جنگل واجد ابهام است و بهتر است مشابه کشورهای دیگر در این خصوص، فاصله از مرز جنگل به‌صورت دقیق تعیین شود. الزامات تقنینی بوم‌گردی در جنگل‌ها و مراتع نظیر نقشه مناطق مناسب برای طبیعت‌گردی و نقشه مناطق ممنوعه مغفول واقع شده است. هر سه کشور ایران، فرانسه و ترکیه جریمه‌هایی را درباره چرای دام در جنگل‌های سوخته مقرر کرده‌اند. فرانسه یک جریمه کلی ۳۷۵۰ یورویی در نظر گرفته که جریمه بسیار سنگینی است. همچنین دو کشور ایران و فرانسه نسبت به اثرات زیان‌بارتر دام بز توجه ویژه‌ای به خرج داده‌اند. با این حال به نظر می‌رسد ترکیه به دلیل تفکیک کردن جریمه دام سبک، سنگین و بز در این زمینه بهتر عمل کرده است. هر چند که رویکرد جریمه نقدی سنگینی که فرانسه پیش‌بینی کرده نیز در نوع خود جالب توجه است و گمان می‌رود ضمانت اجرای مناسبی را در اختیار قرار می‌دهد اما به نظر می‌رسد با توجه به وضعیت و وابستگی معیشتی دامداران ایرانی قابل اجرا نباشد.</p>

زیرمجموعه موضوعی	فرانسه	آفریقای جنوبی	ترکیه	ایران	جمع‌بندی
<p>متولی مبارزه با آتش و تامین تجهیزات</p>	<p>متولی مبارزه با آتش «فرمانده عملیات امداد» است. افراد و سازمان‌ها و شهرداری‌ها باید به منظور حمایت در برابر آتش به فرمانده عملیات امداد کمک نمایند؛ این اشاره غیرمستقیم نشان می‌دهد که فرمانده عملیات امداد متولی عملیات اطفای حریق در این کشور است. فرمانده عملیات امداد برابر آیین‌نامه‌ای که با مشارکت بخشدار و سازمان آتش‌نشانی منطقه تهیه می‌شود، انتخاب می‌گردد.</p> <p>البته قوانین جنگل فرانسه تمریحی در خصوص تامین امکانات و تجهیزات به منظور مبارزه با آتش ارائه نمی‌دهد؛ البته با توجه به طرح استانی و بین‌استانی مبارزه با مخاطرات طبیعی پیش‌بینی‌های لازم در این طرح به عمل آمده است.</p>	<p>قانونگذار با هدف تسریع در عملیات اطفای حریق هر چهار مورد ۱. شهروند عادی یا مالک جنگل، ۲. مأمور جنگل، ۳. مأمور حمایت در برابر آتش و ۴. مأمور آتش‌نشانی (به ترتیب اولویت در اختیارات از پایین به بالا)، را مسئول و متولی مبارزه با آتش معرفی می‌کند تا عملیات اطفای حریق بدون معطلی انجام گیرد. با این حال قانونگذار سلسله مراتب مسئولیت ایشان را ذکر می‌کند تا در صورتی که مسئول دارای مرتبه بالاتر سررسید، وی مسئولیت کنترل آتش را از هر شخصی تحویل بگیرد که قبل از آن کنترل آتش را در اختیار داشته است.</p> <p>آفریقای جنوبی هم توسط امکانات و تجهیزات تهیه شده توسط مالکان جنگل‌ها، هم تجهیزات انجمن‌های حمایت در برابر آتش که با مساعدت وزیر مسنول جنگل‌ها تامین شده است و هم احتمالاً با استفاده از امکانات اداره آتش‌نشانی نسبت به مبارزه با آتش اقدام می‌نماید. البته در قوانین جنگل این کشور برخلاف ترکیه و ایران، تمریحی در خصوص امکان و الزام استفاده از تجهیزات و امکانات ادارات دولتی و شهرداری‌ها در دست نیست.</p>	<p>در ترکیه قانونگذار متولی مشخصی که «کمپته بزرگ محلی» است را بدین‌منظور تعیین کرده و همچنین هزینه‌های جانبی نظیر سوخت و تامین امکانات و تجهیزات را برعهده اداره کل جنگل گذاشته است.</p> <p>ترکیه از یک سو با استفاده از فرامین الزام‌آور کمپته بزرگ محلی هم از توان و تجهیزات حداکثری ادارات دولتی و سازمان‌ها بهره می‌برد و هم از سوی دیگر هزینه‌های جاری نظیر سوخت وسایل نقلیه، البسه و تجهیزات را از محل بودجه اداره کل جنگل تامین می‌نماید. این کشور همچنین از توان شرکت‌های خصوصی نیز استفاده می‌نماید.</p>	<p>برابر تبصره ماده (۴۷) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، کلیه مأموران دولتی اعم از لشکری و کشوری و شهرداری‌ها که در نزدیکی آن محل باشند در مقابل تقاضای مأموران جنگل‌بانی یا ژاندارمری یا بخش‌داری موظفند با کلیه وسایل ممکنه دولتی و شهرداری که در اختیار دارند در آتش‌نشانی کمک نمایند. ذکر هم‌زمان نام سه متولی (جنگل‌بانی، ژاندارمری و بخش‌داری)، سه مرجع مختلف را برای اقدام مشخص کرده و سازمان‌ها و ادارات دولتی و شهرداری‌ها را موظف به کمک به این سه ارگان کرده است. ذکر نام هم‌زمان از سه سازمان نه تنها یک مزیت نبوده بلکه یک نوع سردرگمی را ایجاد می‌کند.</p>	<p>جمع‌بندی</p>

زیر محور موضوعی	فرانسه	آفریقای جنوبی	ترکیه	ایران	جمع بندی
<p>حق عبور، ارتفاق، تصرف، مداخله</p>	<p>در صورتی که حق عبور و ورود به عرصه و اعیان ثالث ایجاد شود و در نتیجه آن اگر مالک از بخشی یا تمامی منافع خود محروم شود، وی مستحق دریافت غرامت شناخته می‌شود. ضمن اینکه پس از ایجاد چنین حقی، این حق ارتفاق باید به سند های مربوط به این اراضی پیوست شود تا مالک یا مستاجر بعدی از این حق ارتفاق اطلاع داشته باشد.</p>	<p>هر شخصی از اشخاص عادی گرفته تا مأمور آتش‌نشانی برای مبارزه با آتش‌حریق عبور و ورود به عرصه و اعیان ثالث را دارد. چنین حقی می‌تواند اطفای حریق را تسهیل کرده و به عبارتی آتش را در نطفه خفه کند، اما به نظر می‌رسد حفظ حریم خصوصی و حقوق شهروندی در آن رعایت نشده است.</p>	<p>حق ارتفاق برای تأسیسات و امکاناتی که برای منافع عمومی در جنگل‌های دولتی ساخته می‌شود قابل اعطاست؛ در نتیجه متولی مبارزه با آتش این امکان را دارد تا از این حق به منظور عبور و مرور حین عملیات اطفای حریق استفاده کند.</p> <p>در سوی دیگر در ترکیه به نظر می‌رسد حق ارتفاق ایجاد شده برای تأسیسات و امکانات منافع عمومی در جنگل‌های دولتی نیز نمی‌تواند حقوق لازم به منظور استفاده حین آتش‌سوزی قلمداد گردد؛ چرا که عمده جنگل‌های ترکیه، همانند جنگل‌های ایران ملی و متعلق به دولت است و بنابراین این حق عبور و ارتفاق در آنها در حال حاضر هم وجود دارد؛ در نتیجه منظور قانونگذار از ماده (۱۱۵) ایجاد حق ارتفاق نبوده و احتمالاً موضوع منافی نظیر گردشگری، راهداری، ساختمان‌های عمومی و ... در میان بوده است.</p>	<p>تنها حق ارتفاق و استفاده سازمان منابع طبیعی از جاده‌هایی که توسط مجریان طرح‌های جنگل‌داری احداث شده است را برابر ماده (۱۰) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع تصریح کرده است.</p> <p>در ایران به جز حق استفاده سازمان منابع طبیعی از جاده‌های طرح‌های جنگل‌داری که توسط مجریان احداث شده، حق عبور و ارتفاق خاصی برای سازمان پیش‌بینی نشده است. البته در همین حق عبور نیز اشاره‌ای به استفاده از این جاده‌ها در راستای مبارزه با آتش‌سوزی نشده است؛ می‌تواند از همه روش‌های موجود به منظور دسترسی به منطقه دچار حریق و همچنین انواع دخل و تصرفات در اعیان و عرصه‌ها شامل خاک‌برداری، قطع و ... استفاده کند.</p>	<p>حقوق یاد شده در این بخش می‌تواند با بخش اقدامات پس از اطفای حریق در خصوص احیا و بازسازی اراضی سوخته ادغام گردد. با این حال تفکیک آن در این بخش صرفاً به منظور نشان دادن خلأهای قانونی در مراحل مختلف اطفای حریق است.</p>
<p>مبارزه با آتش و استفاده از آتش متقابل</p>	<p>فرمانده امداد می‌تواند حتی در نبود مالکان نسبت به پیاده‌سازی تاکتیک‌های مبارزه با آتش و در صورت موافقت ایشان حتی نسبت به آتش‌زنی کنترل شده نیز اقدام نماید.</p> <p>فرمانده عملیات در فرانسه حتی در غیاب مالکان اجازه دارد به تاکتیک‌های مختلف برای الزامات مبارزه با آتش متوسل شود. البته قانونگذار فرانسوی در زمینه مبارزه با آتش از طریق آتش‌زنی عمدی (کنترل / تجویز شده)، موافقت مالکان را شرط تحقق چنین تاکتیکی می‌داند.</p>	<p>در باره این موضوع آفریقای جنوبی علمی عمل کرده و استفاده از آتش کنترل شده را منوط به انجام تحقیقات بیشتر دانسته است.</p>	<p>ترکیه اختیارات گسترده‌ای را به متولی مبارزه با آتش یعنی کمیته بزرگ محلی اعطا کرده و کمیته را از طریق ادارات تحت اختیارش مجاز به انجام هر گونه تغییرات کاربردی کرده است.</p> <p>قانون جنگل ترکیه در مورد آتش‌زنی عمدی تصریحی ندارد و مشخص نیست آیا کمیته محلی اجازه صدور چنین تاکتیکی را دارد یا خیر؛ اما در هر حال کمیته یاد شده اختیارات زیادی در پیاده‌سازی تغییرات کاربردی دارد.</p>	<p>شرایط استفاده استفاده از این تکنیک مخاطره‌آمیز (اما در برخی مواقع لازم) و اختیارات لازم باید به فرمانده عملیات میدانی اطفای حریق تفویض شود تا در شرایطی که وی ناچار به استفاده از آن باشد مورد تعقیب و پیگرد قانونی از طرف دیگر دستگاه‌ها و یا اشخاص حقیقی و حقوقی قرار نگیرد.</p>	

زیرموضوع	فرانسه	آفریقای جنوبی	ترکیه	ایران	جمع‌بندی
<p>استفاده از نیروی مردمی در عملیات اطفای حریق -</p>	<p>فرانسه در قانون جنگل خود یک دوره اولیه ۱۰ ساله و سپس یک دوره ثانویه که می‌تواند تا ۱۰ سال دیگر طول بکشد را مشخص کرده است. به عبارت دیگر قانونگذار فرانسوی معتقد است بازسازی سرزمین در باز جنگل‌کاری‌های فرانسه دست‌کم ۱۰ سال به طول خواهد انجامید و چه بسا که تا بیست سال نیز به طول بینجامد. همچنین در فرانسه، بخشدار می‌تواند چرای دام را در تمام یا قسمتی از منطقه سوخته برای مدت ۱۰ سال ممنوع کند و می‌تواند این مدت را تا ۱۰ سال دیگر نیز تمدید کند و همچنین امکان دارد این مدت را کاهش دهد.</p>	<p>در آفریقای جنوبی مأمور حمایت در برابر آتش می‌تواند به افراد ۱۶ تا ۶۰ ساله دستور دهد تا به وی کمک کنند؛ البته واضح است که چنین امری از نقطه نظر معیار حقوق شهروندی پسندیده نیست.</p>	<p>امکان استفاده از مردم داوطلب در فرایند اطفای حریق پیش‌بینی شده است. نحوه تأمین تجهیزات، حمل و نقل، تغذیه و حتی در صورت وارد شدن جراحات و صدمات جانی، شرایط و مبالغ جبران غرامت‌ها نیز مشخص شده است.</p>	<p>در مواردی که دستگاه‌های مشمول اقدام به استفاده از تشکلهای مردم نهاد، همیاران طبیعت، نیروهای داوطلب مردمی و نیروهای سایر دستگاه‌ها نمایند، از حمایت‌های قانونی، قضایی و بیمه‌ای موضوع این آیین‌نامه و مواد (۹)، (۱۶) و (۲۰) قانون مدیریت بحران کشور- مصوب ۱۳۹۸- بهره‌مند خواهند شد (ماده (۷) آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت قضایی و بیمه‌ای از مأموران یگان حفاظت محیط زیست و جنگل‌بانی، مصوب ۱۳۹۹/۱۱/۲۵).</p>	<p>هر چند ماده (۷) آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت قضایی و بیمه‌ای از مأموران یگان حفاظت محیط زیست و جنگل‌بانی بستر قانونی حمایت را فراهم کرده، اما بدیهی است در صورتی که قرار است از داوطلبین استفاده شود باید مقررات لازم دیگری نظیر اطلاع‌رسانی، آموزش‌های اولیه، مشوق‌ها، جبران خسارت نیز پیش‌بینی و همه اینها در قانون آتش‌سوزی پیش‌بینی گردد.</p>
<p>ممنوعیت‌های قابل تجویز پس از اطفای حریق، ارزیابی و بازبینی</p>	<p>قوانین جنگل ایران اگرچه ممنوعیت چرای دام به دلیل آتش‌سوزی را به نوعی در قوانین خود تصریح کرده، با این حال عبارت «چرای غیر مجاز در محدوده جنگل‌های سوخته» مندرج در ماده (۵۰) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، این تناقض را آشکار می‌سازد. چرا که از این عبارت می‌توان این‌گونه برداشت کرد که در جنگل‌های سوخته امکان اعطای پروانه چرای به صورت قانونی هم وجود دارد.</p>	<p>نکته‌ای که در قوانین جنگل آفریقای جنوبی آمده اما از چشم قانونگذاران کشورهای دیگر به دور مانده، لزوم ارائه گزارش‌ها و آمار آتش‌سوزی‌های هر منطقه به وزیر مسئول جنگل‌ها برابر ماده (۵) قانون آتش‌سوزی این کشور است؛ چنین گزارش‌هایی می‌تواند هم سامانه رتبه‌بندی خطر آتش‌سوزی را به روز کند و هم نقایص پیاده‌سازی و اجرای عملی برنامه‌های حمایت در برابر آتش را گزارش کرده تا برای رفع آنها تمهید اندیشیده شده یا تحقیقات لازم انجام شود.</p> <p>در حقیقت در این کشور بعد از رتبه‌بندی خطر آتش‌سوزی و پس از هر بار وقوع حریق، این‌گونه پیش‌بینی شده تا یک سامانه ارزیابی و بازبینی تصمیمات و اقدامات انجام شده، دستورالعمل‌های به‌روزتر و کارآمدتری پیشنهاد کند؛ در نتیجه آفریقای جنوبی در این زمینه بهتر از کشورهای دیگر عمل کرده است.</p>	<p>ترکیه برای این دوره ممنوعیت، بازه زمانی ۱۵ ساله تعیین کرده که هر چند مدت معقولی به نظر می‌رسد، اما به نظر می‌رسد قانون جنگل فرانسه با تعیین یک دوره ثابت دست‌کم ۱۰ ساله و تمدید آن توسط مقام محلی، بازسازی سرزمین و به نتیجه رسیدن باز جنگل‌کاری‌ها را نسبت به ترکیه بیشتر تضمین کرده و امکان برقراری چرای دوباره را در نزدیک‌ترین دوره ممکن میسر می‌سازد.</p>	<p>این بخش نیازمند گذاری‌های دقیق‌تر در کشور است. از سوی دیگر لازم است منطقه سوخته طبق نظر کارشناسان سازمان مورد بررسی قرار گرفته و حداقل زمانی که لازم است منطقه قرق شود اعلام شده و کلیه پروانه‌های چرای به‌طور موقت در آن منطقه لغو و در صورت امکان چراگاه‌های مجاور و دارای ظرفیت چرای انتقال داده شود.</p>	

زیرموضوعی	فرانسه	آفریقای جنوبی	ترکیه	ایران	جمع‌بندی
اقدامات اصلاحی و بهداشتی	-	-	در ترکیه جمع‌آوری درختان سوخته یا توسط خود اداره جنگل انجام می‌شود و یا به تعاونی‌های روستایی جنگلی و مردم مجاور جنگل واگذار می‌شود.	در خارج از حوزه اجرای طرح‌های جنگل‌داری، سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری ایران موظف شده درختان سوخته را اساساً جمع‌آوری کرده تا هم ورود مردم به اراضی ملی و بهره‌برداری از منابع طبیعی را تبدیل به یک روال عمومی نکند تا هم حقی برای کسی ایجاد نشود و هم از تخریب و دست‌اندازی احتمالی مردم و پیمانکاران مقطعی در خلال جمع‌آوری درختان سوخته به درختان و توده‌های جنگلی سالم جلوگیری شود (به استناد تبصره «۲» ماده (۴) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع).	جمع‌آوری درختان سوخته و نیم‌سوز که احتمال وقوع دوباره حریق یا شیوع آفات و بیماری‌ها را افزایش می‌دهند به‌منظور جلوگیری از انتشار آن به توده‌های سالم لازم است در نص قانون مورد تصریح قرار گیرد. از سوی دیگر شاید در برخی موارد لازم باشد به دلیل جلوگیری از عدم انتشار و یا مقرون‌به‌صرفه نبودن خروج درختان سوخته و نیم‌سوخته این درختان در همان محل زغال‌گیری شوند. در این صورت استفاده از مردم محلی در برداشت از این منابع با اجازه سازمان منابع طبیعی ضرورت می‌یابد. چراکه برابری ماده (۴) قانون حفاظت و بهره‌برداری سازمان موظف است در خارج از مناطق دارای طرح جنگل‌داری اساساً نسبت به برداشت این درختان اقدام نماید. از این رو لازم است ماده (۴) با الحاق تبصره‌ای اصلاح گردد.
احیا و بازجنگل‌کاری	تکلیفی بر بازجنگل‌کاری تمامی جنگل سوخته شده (البته در مناطق خارج از رژیم جنگل‌داری) ندارد.	-	به بازجنگل‌کاری مناطق جنگلی سوخته شده اصرار دارد. در نتیجه برخی مناطق شاید سرشت جنگلی یا گونه جنگلی مقاوم به آتش نداشته باشند و مجدداً در معرض خطر آتش‌سوزی قرار گیرند.	به جز قرق جنگل سوخته با هدف احیای آن، تمهیدی در مورد راه‌حل‌های احیایی دیگر در قوانین ایران اندیشیده نشده است (به استناد ماده (۵۰) قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع).	به‌طور ناقص در قوانین مورد توجه قرار گرفته و لازم است راه‌حل‌های احیایی در اراضی سوخته جز، وظایف و اختیارات سازمان منابع طبیعی در نظر گرفته شود.
مشوق‌ها، جبران خسارت و پرداخت غرامت	-	در مواردی که امکان شکایت در مورد خسارت و دریافت غرامت از شخص مرتکب یا موجب آتش‌سوزی و یا مالکی که در اثر بی‌مبالایی وی، آتش از زمین او شروع یا گسترش یافته، وجود دارد، پیشنهادهایی قانونی ارائه شده است.	پرداخت اضافه‌کاری، آن‌گونه که در قانون جنگل ترکیه تجویز شده است، مشوقی است که می‌تواند برای مشارکت پرسنل اداره جنگل و یا دیگر ادارات مشارکت‌کننده در اقدامات طاقت‌فرسا و پرمخاطره اطفای حریق در جنگل‌ها در نظر گرفته شود. افراد و پرسنل حاضر در عملیات اطفای حریق در صورت وارد شدن صدمه جزئی یا جانی، خود و یا خانواده ایشان تحت چتر حمایتی قرار گرفته و غرامت دریافت می‌کنند. قانونگذار ترک حتی در مورد هزینه‌های انتقال و درمان اشخاصی که در جریان اطفای حریق جنگل دچار جراحت، معلولیت و بیماری می‌شوند نیز اظهار نظر کرده و پرداخت آن را برعهده اداره جنگل گذاشته است.	فقدان بستر قانونی برای اعطای مشوق‌ها، جبران خسارت و پرداخت غرامت‌ها	

۵. جمع‌بندی و پیشنهادات

طی سالیان اخیر هر چند اقدامات متعددی توسط دستگاه‌های متولی به‌ویژه سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور جهت مقابله با آتش‌سوزی‌های جنگل‌ها و مراتع به‌انجام رسیده، اما مقابله با آتش‌سوزی دارای ابعاد مختلف فنی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی است و سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور در کنار سازمان حفاظت محیط زیست به‌تنهایی نمی‌توانند از عهده انجام تمام عملیات حفاظتی، حمایتی و اطفای آتش‌سوزی جنگل‌ها برآیند. بررسی پیشینه تقنینی در این حوزه نشان می‌دهد که هر چند قانونگذار در قوانین مختلفی نظیر قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع، قانون شکار و صید، قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی، قانون هوای پاک و قانون مجازات اسلامی سعی کرده است نسبت به مدیریت و مقابله با آتش‌سوزی‌های جنگل‌ها و مراتع مقرر گذاری‌های لازم را بکند، اما این مواد قانونی فاقد جامعیت لازم بوده است. این در حالی است که برخی کشورها نظیر فرانسه و ترکیه، با اختصاص یک فصل و آفریقای جنوبی با وضع یک قانون مختص آتش‌سوزی، بسترهای قانونی قابل ملاحظه‌ای را در اختیار متولیان امر قرار داده است. نظر به گذشت ۵۷ سال از تصویب قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع ایران، خلأها و ضعف‌های عیان شده از قانون یاد شده طی این سال‌ها، پدیدار شدن مسائل نوظهور نظیر تغییر اقلیم، افزایش نگرانی‌های محیط زیستی بین مردم و موارد دیگر ضرورت دارد قانون مستقلی در این زمینه با نام پیشنهادی «قانون آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع کشور» به تصویب برسد و یا با الحاق یک فصل مجزا به نام «حمایت» (در برابر آتش‌سوزی، آفات و بیماری‌ها، تغییر اقلیم و ...) به قانون فعلی حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کاستی‌های قانون یاد شده مرتفع گردد. با توجه به قوانین جنگل‌کشورهای مورد مطالعه و ارزیابی‌های صورت گرفته از آنها، چارچوب پیشنهادی تقنینی مقابله با آتش‌سوزی در جدول ۵ ارائه شده است. محورهای پیشنهادی تقنینی باید در قالب یک لایحه با تولی‌گری سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط زیست و با همکاری دستگاه‌های مربوطه به مجلس شورای اسلامی ارائه شود که در این راستا در جدول نیز دستگاه‌های مرتبط در محورهای مختلف نیز پیشنهاد شده است.

جدول ۵. چارچوب تقنینی مقابله با آتش سوزی در جنگل‌ها و مراتع

موضوع	محور های تقنینی پیشنهادی	دستگاه مربوطه ^۱
تعیین مناطق پر خطر سیستم هشدار، مخابره و رتبه‌بندی خطر آتش سوزی	پهنه‌بندی مناطق دارای خطر و ریسک آتش سوزی در کل کشور به نواحی جداگانه، ایجاد یک سامانه رتبه‌بندی ریسک و خطر آتش سوزی در مناطق تعیین شده، مخابره نظام‌مند و از پیش برنامه‌ریزی شده به دریافت‌کنندگان مختلف در باره هشدار احتمال وقوع آتش سوزی و آتش سوزی‌های در حال جریان در اولین فرصت ممکن از شبکه‌های رادیو و تلویزیونی سراسری و مراکز استان‌ها و اعلام منظم و نظام‌مند رتبه خطر آتش سوزی به ادارات تابعه و انجمن‌های حمایت در برابر آتش.	سازمان هواشناسی، سازمان صدا و سیما
تهیه طرح مدیریت جامع آتش سوزی - حق عبور، ارتفاق، تصرف، مداخله	مطالعه، تدوین و تصویب طرح‌های مقابله با آتش سوزی با ملاحظه کلیه تجهیزات پایش و اطفای حریق مورد نیاز نظیر پست‌های مراقبتی، سامانه‌های مخابراتی، پهبادی و مخازن آب، پیش‌بینی حق ارتفاق گذرگاه‌ها و مسیرهای مورد نیاز برای دسترسی به آتش از طریق اراضی ملی، عمومی و مستثنیات حین عملیات اطفای حریق منوط به پرداخت حق مجرا به مالکین و ثبت حقوق یاد شده در اسناد مالکیتی اراضی یاد شده به منظور اطلاع‌رسانی به مالک یا مستاجر جدید.	وزارت کشور (استانداری‌ها)، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت ارتباطات
پاک‌سازی	پاک‌سازی، پاک‌تراشی و حفظ وضعیت پاک‌تراشی شده در گذرگاه‌ها و در پهنه‌های واقع در فاصله تعیین شده از جنگل‌هایی که خطر آتش سوزی دارند (با اعلام سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری) و انجام اقدامات لازم نظیر عایق کردن تأسیسات یا هر مقررات فنی مناسب دیگر مانند زیر خاک کردن کابل‌ها و ...	وزارت نیرو، وزارت نفت، وزارت راه و شهرسازی
محدودیت‌ها، مقررات و اقدامات پیشگیرانه	تعیین ضوابط حریم اعم از شعاع استقرار کاربری‌های مختلف (نظیر تجاری، کشاورزی، صنعتی، مسکونی) در مجاورت جنگل‌ها، تعیین الگوهای کشت‌داری زیست‌توده دارای باقی‌مانده کم، یا ایجاد آتش‌بر سبز و اعمال محدودیت‌ها و ممنوعیت‌هایی نظیر روشن کردن یا حمل کردن آتش یا هر نوع دستگاه یا موتور تولیدکننده حرارت، دپو و یا محل سوزاندن زباله در حریم یاد شده، رعایت ماده (۲۰) قانون هوای پاک در سوزاندن بقایای گیاهی اراضی زراعی پس از برداشت محصول مگر به ضرورت در اثر شیوع آفات و بیماری‌ها با تأیید سازمان حفظ نباتات و نظارت‌مأموران سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری.	وزارت صمت، وزارت جهاد کشاورزی
محدودیت‌ها، مقررات و اقدامات پیشگیرانه	امکان‌سنجی و ایجاد مناطق گردشگری دولتی/ خصوصی در عرصه‌های جنگلی بر اساس طرح‌های مصوب سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری با هدف تدوین قواعد دسترسی به این مناطق، تعیین محوطه‌های مستعد برای ایجاد کمپ و اجاق و محل ایجاد آتش، مقرر کردن ممنوعیت‌ها، جرائم و مجازات‌ها در ارتباط با انداختن تہ‌سیگار یا موادی که به‌طور غیر مستقیم باعث آتش سوزی شود یا رها کردن آتش و خاموش نکردن آن و ضوابط مرتبط با کم کردن خطر وقوع آتش سوزی و دستور العمل‌های از پیش تعیین شده در پیشگیری و مقابله با آتش و همچنین پیش‌بینی‌ها در مورد بسته شدن این مناطق در صورت بالارفتن رتبه خطر آتش سوزی.	وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، وزارت کشور، وزارت ورزش و جوانان

۱. در این بخش صرفاً به دستگاه‌های مرتبط غیر از سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری و سازمان حفاظت محیط‌زیست اشاره شده است.

دستگاه مربوطه ^۱	محورهای تقنینی پیشنهادی	موضوع
قوه قضائیه	<p>اصلاح مجازات حبس برای سوزاندن نهال‌ها و افزایش مجازات سوزاندن درختان و ایجاد آتش‌سوزی در جنگل و جریمه مرتکبان آتش‌سوزی بر اساس هزینه محیط زیستی منطقه سوخته و تخریب مجموعه گیاهی و جانوری و تعیین تکلیف مجازات مرتکبین آتش‌سوزی‌های غیر عمدی، ناشی از قصور، بی‌مبالاتی و ...</p> <p>جرم‌انگاری اقداماتی که خارج از محل‌های اقامت و آتش‌دان‌های تعیین شده منجر به ایجاد آتش و نگهداری آن آتش می‌کنند و افرادی که آتش را پس از استفاده رها کرده یا در اطفای آن بی‌مبالاتی می‌کنند.</p> <p>مجازات افرادی که با پرتاب کردن، قرار دادن یا رها کردن کبریت یا مواد محترقه دیگر یا هر ماده دیگری که قادر به احتراق خودبه‌خود یا خوداشتعالی باشد و با این کار آتشی ایجاد کند که گسترش یابد و باعث صدمه یا خسارت شود.</p> <p>اصلاح جریمه متناسب در صورت تخطی از ممنوعیت‌های چرای دام پس از آتش‌سوزی.</p> <p>پیش‌بینی مجازات متناسب در خصوص افرادی که با آتش‌افروزی قصد تصرف عرصه‌های ملی را دارند.</p> <p>تشدید مجازات افرادی که دو بار یا بیشتر اقدام به آتش‌سوزی عامدانه در جنگل‌ها می‌کنند و یا افرادی که اقدامات غیر عمدی ایشان چندین بار موجب آتش‌سوزی در جنگل‌ها می‌شود.</p> <p>مجازات افرادی که سازمان‌هایی که نسبت به وظیفه اعلام عمومی و خصوصی (به ادارات، نهادها و افراد مسئول پیش‌بینی شده در قانون) مغایره هشدار خطر آتش‌سوزی مسامحه، اهمال و یا قصور می‌کنند.</p> <p>پیش‌بینی مجازات درباره قصور، بی‌توجهی یا کم‌توجهی ادارات و سازمان‌های دعوت شده به مشارکت در اطفای حریق توسط متولی مبارزه با آتش.</p> <p>تعیین مجازات برای سازمان‌های دارای حق مجرای تأسیسات، لوله‌ها، خطوط انتقال و ... در صورت قصور در تعهد پاک‌تر اشی و حفظ در وضعیت پاک‌تر اشی مسیرهای عبوری.</p> <p>تعیین تکلیف در رابطه با پیگیری قضایی آسیب‌های مالی و جانی وارده شده به اشخاص ثالث، در اثر آتش‌سوزی‌های عمدی و غیر عمدی با منشأ انسانی.</p>	<p>محدودیت‌ها، مقررات و اقدامات پیشگیرانه (جرایم و مجازات‌ها)</p>
	<p>ایجاد آتش‌بر در مناطق دارای خطر آتش‌سوزی به منظور کاهش گیاهان قابل اشتعال با هدف کم کردن احتمال آتش‌سوزی و محدود کردن انتشار آتش‌سوزی‌ها و همچنین مطالعه به منظور امکان اجرای آتش‌زنی عمدی با هدف پاک‌تر اشی آتش‌برها و جریم جنگل و حفظ وضعیت پاک‌تر اشی شده.</p>	<p>پاک‌تر اشی، آتش‌بر، استفاده از آتش کنترل شده پیشگیرانه</p>
	<p>ایجاد انجمن‌های حمایت در برابر آتش‌متشکل از مجریان طرح‌های جنگل‌داری و مرتعداری و ایجاد شرکت‌های تخصصی مبارزه با آتش با استفاده از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد محیط زیستی، بسیج مردمی و ... که در یک پهنه مشترک قرار دارند در قالب طرح پیشگیری از خطرات طبیعی و تدوین استراتژی مدیریت آتش‌سوزی برای منطقه مورد نظر، تدوین قواعد پیونددهنده اعضا، شناسایی شرایط محیطی مؤثر بر خطر آتش، ساماندهی و آموزش اعضا در زمینه مبارزه با آتش، مدیریت و پیشگیری آن، معرفی تجهیزات و فناوری‌های موجود و جدید، جمع‌آوری اطلاعات به منظور استفاده در سامانه تعیین نرخ خطر آتش‌سوزی، ارائه گزارش‌های سالیانه طبق ضوابط پیش‌بینی شده و ...</p>	<p>انجمن‌های حمایت در برابر آتش، استفاده از نیروی مردمی در عملیات اطفای حریق</p>

موضوع	محورهای تقنینی پیشنهادی	دستگاه مربوطه ^۱
مشوق‌ها، جبران خسارت و پرداخت غرامت	اعطای مشوق‌های متنوع در خصوص اطلاع‌رسانی وقوع حریق، همکاری داوطلبین و پرداخت فوق‌العاده و مأموریت پرسنل مشارکت‌کننده در اطفای حریق، بیمه کردن و همچنین تعیین نحوه پرداخت غرامت مالی و جانی به پرسنل اداری، انجمن‌ها و افرادی که به صورت بالفعل در جریان اطفای حریق شرکت داشته‌اند.	
پاک‌تر اشی، آتش‌بر، استفاده از آتش‌کنترل شده پیشگیرانه	الزام مجری طرح یا پیمانکار طرح در مناطق دارای خطر آتش‌سوزی به خروج درخت افتاده، سیل‌آورده، خشکیده، سوخته، مریض، آفت‌زده با اولویت جمع‌آوری توسط جوامع محلی و با پرداخت بهره مالکانه.	وزارت کشور
اقدامات اصلاحی و بهداشتی احیا و بازجنگل‌کاری	تعیین مناطق سوخته شده به‌عنوان یک منطقه ویژه حفاظتی-حمایتی و تدوین مقررات قرق اراضی سوخته و ممنوعیت چرای دام، زراعت دیم، ممنوعیت روشن کردن آتش یا حمل یا هرگونه فعالیت با احتمال خطر آتش‌سوزی و لغو یا تعلیق پروانه‌های صادر شده قبلی تا ۱۰ سال و با قابلیت تمدید تا ۱۰ سال دیگر. انجام عملیات اصلاحی، بهداشتی در اراضی سوخته جنگلی و مرتعی شامل برداشت و حذف درختان سوخته، نیم‌سوخته و ضعیف شده و خروج آن از عرصه یا تبدیل آن به زغال به‌منظور آماده‌سازی عرصه‌ها برای بازسازی سرزمین و احیا از طریق بازجنگل‌کاری و استقرار گونه‌های قبلی یا جنگل‌کاری با گونه‌های مقاوم به آتش پس از دریافت گزارش‌های مربوط به آتش‌سوزی با اولویت جوامع محلی.	
متولی مبارزه با آتش	تعیین متولیان مبارزه با آتش با اختیار در طول یکدیگر بهتر تیب شامل شورای روستا، شهرداری، بخش‌داری، نیروی انتظامی، آتش‌نشانی و سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور با هدف عملکرد سریع در کنترل آتش و تعیین سلسله‌مراتب اختیارات هر یک از ارگان‌های یاد شده در کنترل عملیات اطفای حریق در صورت رسیدن مقام صالح‌تر با هدف تحویل عملیات اطفای حریق به مسئول دارای تجربه بیشتر در اطفای حریق. اعطای اختیارات قانونی ریاست سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور با امکان تفویض اختیارات به مدیرکل منابع طبیعی استان یا جانشین وی مبنی بر ایجاد کمیته پیشگیری از مخاطرات طبیعی نظیر آتش‌سوزی متشکل از ادارات راه، کشاورزی، فرمانداری، بخش‌داری، شهرداری، دادگستری و ... از شهرستان‌های درگیر به‌منظور اختیار ایجاد هرگونه تغییرات کاربردی اضطراری پیش‌بینی نشده در طرح پیشگیری از مخاطرات طبیعی، نظیر ورود یا احداث مسیر دسترسی از طریق اراضی ملی، دولتی یا خصوصی به‌منظور مبارزه با آتش و الزام ادارات یاد شده در صورت تقاضای کمک متولی با کلیه تجهیزات و پرسنل در اختیار.	وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، وزارت کشور
تأمین تجهیزات	پیش‌بینی تأمین تجهیزات، ابزار، سوخت، خوراک، البسه مورد نیاز و ... مورد استفاده توسط سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور، شرکت‌های مبارزه با آتش و داوطلبین مردمی آموزش دیده.	سازمان برنامه و بودجه

دستگاه مربوطه ^۱	محور های تقنینی پیشنهادی	موضوع
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، معاونت علم و فناوری و اقتصاد دانش بنیان	<p>اعطای اعتبارات پژوهشی به منظور انجام تحقیقات علمی در کلیه زمینه‌های حمایت در برابر آتش به دانشگاه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های مهندسی مشاور و دانش بنیان و همچنین مکلف کردن سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور به استفاده از توصیه‌ها و مشورت‌های علمی (شورای عالی جنگل و مرتع) در زمینه استفاده از آتش کنترل شده، بررسی و مطالعه امکان استقرار مجدد جنگل با گونه‌های قبلی یا گونه‌های جدید با در نظر گرفتن تغییرات اقلیمی و ... و سپس بازسازی سرزمین، احیا و بازجنگل‌کاری منطقه سوخته و نگهداری از آنها توسط سازمان و یا با استفاده از پتانسیل جوامع محلی و بخش خصوصی از طریق ارائه مشوق‌های مختلف.</p>	اعتبارات پژوهشی
	<p>ارزیابی عملیات پیشگیری و اطفای حریق و تدوین گزارش سالیانه عملکرد کمیته مقابله با آتش‌سوزی، انجام بازدیدهای دوره‌ای پس از اطفای حریق تا ۱۰ سال و بازسازی سرزمین و بازبینی طرح‌های مقابله با آتش‌سوزی بر اساس گزارش‌های ارائه شده.</p>	ارزیابی و بازبینی

- [1] Benyon, R. G., Inbar, A., Sheridan, G. J., & Lane, P. N. J. (2023). Critical climate thresholds for fire in wet, temperate forests. *Forest Ecology and Management*, 537(1), 120911.
- [2] FAO. (2020a). *Global Forest Resources Assessment 2020, Main report*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 186.
- [3] Morgera & Cirelli, 2009. *Forest fires and the law A guide for national drafters based on the Fire Management Voluntary Guidelines*, Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, 175.
- [4] UNEP. (2022). *A RAPID RESPONSE ASSESSMENT SPREADING LIKE WILDFIRE THE RISING THREAT OF EXTRAORDINARY LANDSCAPE FIRES*. <http://www.un.org/Depts/>.
- [5] Bradshaw, K. M. (2010). A Modern Overview of Wildfire Law. *Fordham Environmental Law Review*, 21(3), 21. <http://irepp.stanford.edu/documents/GDF/SUMMARIES/>.
- [۶] بابایی، محسن (۱۳۹۹). «علل، آثار، چالش‌ها و راهکارهای مقابله با آتش‌سوزی‌های جنگل‌ها و مراتع کشور». مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- [۷] گزارش وضعیت مدیریت آتش‌سوزی در عرصه‌های منابع طبیعی کشور، سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری، تیرماه ۱۴۰۳.
- [8] <https://www.globalforestwatch.org/>.
- [۹] زوایگرت، کنارد و کوتس، هاین. (۱۳۹۳). «درآمدی بر حقوق تطبیقی». ترجمه الیاس نوعی و محمد نوعی، انتشارات مجد، ص ۲۵۶.
- [۱۰] شیروی، عبدالحسین. (۱۳۹۶). حقوق تطبیقی. ویرایش دوم، چاپ پانزدهم، انتشارات سمت، ص ۲۸۶.
- [11] <https://www.wikimedia.org>
- [12] UNDP. (2018). *Human Development Indices and Indicators 2018*. United Nations Development Programme, 123.
- [13] Örucü, E. (2006). Synthetic and Hyphenated Legal System: The Turkish Experience, *A. Journal of Comparative Law*, 1(2), 261–281.
- [14] https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000025244092/
- [15] <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.6831.pdf>.
- [16] <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4122.pdf>.
- [17] <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4342&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- [18] https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a84-98.pdf.
- [19] https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/a101-98.pdf.

گزیده سیاستی

چارچوب تقنینی مقابله با آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع با بهره‌گیری از تجربیات جهانی در ۳ محور اصلی اقدامات قبل از آتش‌سوزی، اقدامات حین آتش‌سوزی و اقدامات پس از اطفای حریق با هدف تکمیل و به‌روزرسانی قوانین موجود کشور ارائه شده است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir